

Vid kanten av havet

- gestaltning och intuitivt närmande av Kosterhavets nationalpark

Moa Göransson

Vid kanten av havet - gestaltning och intuitivt närmande av Kosterhavets nationalpark

At the edge of the sea - A Design and Intuitive Approach to Kosterhavet National Park

Författare: Moa Göransson

Handledare: Jitka Svensson, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Emily Wade, institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bit. Examinator: Anders Westin, institutionen för Inadskapasarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning:

Nivå och fördjupning: 30 hp

Kurstitel: A2E

Kurskod: Independet Projekt in Landscape Arcitecture

Program: EX0846

Kursansvarig institution: Landskapsarkitekt programmet

Utgivningsort: Instution för landskap, planering, och förvaltning

Utgivningsår: Alnarp

Omslagsbild: 2025

Nyckelord: Moa Göransson

Naturvägledning, kustnära, utflyktsmål, kosterhavet, nationalpark, gestaltning, designprocess

Kartor:

Illustartioner: Kartorna kommer från lantmäteriets datorbas (2024).

Bilder: Alla illustrationer är illustrerade av författaren.

Källhänvisning vi bildtext, om inget annat ages är foton tagna av författaren.

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Jag vill börja examensarbetet genom att tacka Jitka Svensson för att ha utmanat och hjälpt mig orientera i processen. Jag vill även passa på att tacka personalen på Kosterhavets Naturum för er hjälp. Slutligen även ett tack till alla nära och kära som har stöttat mig under dessa veckor.

Innehållsförteckning

Introduktion	7	Utforma	40
Syfte och mål.....	8	Analys.....	41
Metod.....	8	Helhet.....	43
Process.....	9	Tillgänglighet.....	45
Utreda	12	01 Lilla Udden.....	47
Varför naturvägledning?.....	14	02 Kikaren.....	48
Vad är naturvägledning?.....	14	Sammanfattning.....	49
Tillgänglighet.....	15	01 Lilla Udden.....	51
Positiv upplevelse.....	16	Sjöboden och bryggan.....	53
Utforska	17	Gränser och möten.....	54
En landskapsbild.....	18	Strandkanten.....	56
Fyren.....	29	02 Kikaren.....	57
Sjöboden.....	20	Sikt.....	69
Bryggan.....	21	Färg och form.....	60
Mötet.....	22	Andra platser.....	61
Havet.....	24	03 Viken.....	62
Min relation till havet.....	25	04 Rörvik.....	63
Havet i kultur och mytologi.....	27	Helhetsförslag.....	64
Bygga vid vatten: Västra hamnen.....	28	Diskussion och reflektion	67
Rama in: Fönstret.....	29	Gestaltningen	68
Gestalta i natur: Nationale turistveger.....	30	I samspel med naturen.....	68
Helhet: Parc de la Vilette.....	31	Gestaltning som berättar.....	68
Projektet	32	Tillgänglighet: Kropp, tanke och plats.....	70
Kosterhavet nationalpark.....	33	Det handlar om närvaro.....	71
Naturum.....	34	Processen	72
Strategi: Skalan av vattnet.....	36	Dynamiken mellan faserna.....	72
Strategi: Platsens kärna.....	38	Betydelsen av den utforskande fasen.....	74
Fyra nedslag.....	49	Kritisk reflektion.....	74
		Några avslutande ord.....	75
		Sammanfattning.....	76
		Referenser	77

Sammanfattning

Vad känner vi när vi står vid havet? Den frågan blev utgångspunkt för ett konstnärligt och sensoriskt undersökande projekt i Kosterhavets nationalpark. Syftet har varit att utforska hur naturvägledning kan gestaltas ur ett landskapsarkitektoniskt perspektiv, med ambitionen att skapa en rumslig upplevelse som stärker besökarens känslomässiga relation till havet, och på så vis ge dem en koppling till platsen. Projektet tar vid där Naturum slutar, i ett möte mellan land, hav och människa, vilket leder till ett gestaltningsförslag som tolkar och konkretiserar havets närvaro genom form, material och platsens specifika karaktär.

Arbetet är uppdelat i tre delar: en utredande fas med fokus på begrepp som naturvägledning, tillgänglighet och miljöpsykologi; en utforskande fas där intuition, litteratur, platsbesök och konstnärliga uttryck använts för att fördjupa förståelsen av landskapet; samt en utformande fas där dessa insikter omvandlats till konkreta förslag. Metoden har varit iterativ och processinriktad, där det kreativa utforskandet fått en central roll.

Arbetet resulterade i fyra gestaltningsförslag, två detaljerade och två mer generella, som både ökar den fysiska tillgängligheten till havet och gestaltar en mental tillgänglighet genom en sinnlig och estetisk tolkning av platsen. Arbetet visar att en känsla kan konkretiseras till form, och att konstnärliga metoder kan bidra till att fördjupa förståelsen för naturen. Genom att låta natur och gestaltning samverka snarare än dominera, föreslår projektet ett varsamt sätt att närma sig havet – där naturvägledningen blir en upplevelse i sig.

Abstract

What do we feel when we stand by the sea? This question formed the starting point for an artistic and sensory exploration at Kosterhavet National Park. The aim of the project has been to investigate how nature interpretation can be expressed through landscape architecture, with the ambition to create a spatial experience that strengthens the visitor's emotional connection to the place.

The project begins where the visitor center (Naturum) ends – at the meeting point between land, sea, and people – and results in a design proposal that interprets and materializes the presence of the sea through form, material, and the specific character of the site.

The project is structured in three parts: an investigative phase focusing on concepts such as nature interpretation, accessibility, and environmental psychology; an exploratory phase in which intuition, literature, site visits, and artistic approaches were used to deepen the understanding of the landscape; and a design phase where these insights were translated into concrete proposals. The method was iterative and process-oriented, with creative exploration playing a central role.

The project resulted in four design proposals – two detailed and site-specific, and two more general – which enhance both physical accessibility to the sea and mental accessibility through a sensory and aesthetic interpretation of the place. The work demonstrates that an emotion can be translated into form, and that artistic methods can deepen our understanding of nature. By allowing nature and design to cooperate rather than dominate, the project proposes a gentle approach to the sea, where nature interpretation becomes an experience in itself.

"If we save the sea, we save the world." (Attenborough, 2025)

Introduktion

Vad känner du när du står vid kanten av havet? Kanske tystnad. Kanske storhet. Kanske en stilla nyfikenhet, precis som när ett barn springer fritt på en strand. Innan tårna nuddar vattnet stannar barnet upp, sätter sig på huk och känner på vattnets rörelse, fram och tillbaka, i ett försiktigt närmande. Något i denna rörelse, detta försiktiga närmande mot naturen, känns bekant. Kanske känner vi samma dragningskraft som barnet – en medfödd nyfikenhet inför det där som är svårt att sätta ord på, som havet självt.

Det var vid en sådan plats, på Kosterhavets strand en vinterdag i februari, som mitt projekt tog sin början (se fig. 1). Här, vid mötet mellan hav och land, växte nyfikenheten att utforska känslan av havets närhet – och tanken på hur vi kan gestalta och förmedla naturupplevelser mer konkret. En plats där vi inte bara söker kunskap, utan också upplevelse – där vi lär oss om naturen genom att känna den.

En undersökning av hur vi kan gestalta och förmedla naturupplevelser på ett sätt som stärker vår relation till platsen.

Kosterhavet är en plats med en välutvecklad infrastruktur för besökare, där Naturum utgör en viktig nod. Mitt projekt tar vid där Naturum slutar och mynnar ut i ett gestaltningsförslag som tolkar mötet mellan hav, land och människa genom rumsliga och estetiska uttryck

Fig. 1. På stenen vid havet på Koster en vinterdag, där projektet tog form.

Syfte och mål

Syftet med arbetet är att **undersöka** hur naturvägledning kan **gestaltas** i Kosterhavets nationalpark ur ett landskapsarkitektoniskt perspektiv. Genom en konstnärlig och sensorisk metod utforskas samspelet mellan hav, land och besökare.

Målet är bland annat att **utforma ett gestaltningsförslag** som skapar en sammanhängande helhetsupplevelse för besökare i Kosterhavets nationalpark, med hänsyn till tillgänglighet samt interaktionen mellan hav, land och människor. Förslaget ska synliggöra inte bara platsens fysiska karaktär, utan också **förstärka besökarens upplevelse och relation till landskapet**.

Ett ytterligare mål är att **utforska själva gestaltningsprocessen som en friare metod**. Syfte är att främja kreativiteten och ge en djupare förståelse för ämnet, platsen och situationen inför ett gestaltningsprojekt.

Frågeställningar

- Hur kan naturvägledning gestaltas för att förstärka besökarens känslomässiga koppling till platsen?
- På vilket sätt kan en marin nationalpark göras mer tillgänglig för besökare på land?
- Vilka gestaltningsmetoder kan främja kreativitet och konstnärlighet i landskapsarkitekturen?

Metod

För att skapa en genomtänkt och upplevelserik gestaltning har metoden varit viktig för att komma till slutresultatet. Metoden har delats in i tre sammanlänkade delar: en utredande, en utforskande och en utformande del. Delarna följer en dynamisk och iterativ process, där analys, idéutveckling och gestaltningsförslag vävs samman.

Utreda: kontext och teori

Projektet inleddes med en utredning av begrepp som var nya för mig, till exempel naturvägledning – ett begrepp som används flitigt av bland andra Naturvårdsverket (Naturvårdsverket, 2019) och i Kosterhavets Naturums arbete.

Jag undersökte även vad som menas med tillgänglighet inom naturvägledning. I samband med detta presenterar jag några av Naturvårdsverkets riktlinjer samt relevant litteratur inom området. I kapitlet utreds även miljöpsykologiska teorier kring hur vi människor upplever en miljö och hur man definierar en trevlig och positiv plats. En positiv upplevelse är en aspekt inom naturvägledning.

Den utredande delen utgör en viktig grund för arbetet samt för projektets fortsatta inriktning och motiverar dess relevans.

Utforska: känsla, intuition och inspiration

Den andra delen av projektet är den utforskande, där fokus skiftar från det utredande till att fördjupa förståelsen av landskapet och det mänskligt känslomässiga mötet med havet. Med inspiration från Rachel Carson (1956) och Åsa Wikberg (2017) använde jag en konstnärlig och sensorisk metod för att tolka Kosterhavet. Här fick intuition och känsla spela en central roll, vilket också knyter an till Nigel Cross (2011) beskrivning av designprocessen, där instinkt och magkänsla ofta är avgörande i kreativa beslut.

Genom att hålla den utforskande delen öppen och fri kunde kreativiteten flöda fritt. Den utforskande delen är grunden för många av de beslut och val i processen. Undersökningen strävar åt att vara bred och intuitiv. Jag närmade mig havet och kusten genom olika perspektiv, bland annat genom skönlitteratur, lyrik och sägner. Denna metod syftar till att skapa en bredare och djupare förståelse för hur havet kan gestaltas och upplevas.

Utforma: från inspiration till konkret gestaltning

Efter den utforskande delen var det dags att konkretisera och tillämpa de funna insikterna på de valda platserna. Projektets mål är bland annat att åstadkomma en gestaltning som bygger på både den utredande och den utforskande delen. Under arbetets gång pågick dessutom ett kontinuerligt skissarbete, både som ett sätt att kommunicera idéer och som ett verktyg för att analysera projektets utmaningar och möjligheter.

I utformningen hämtade jag även inspiration från Catherine Dees (2001) bok *Form and Fabric*, där ett visuellt angreppssätt används för att analysera gestaltningen, med fokus på spatials, estetiska och upplevelsemässiga kvaliteter. Designprocessen följer dessutom en processorienterad metodik som beskrivs av Wikberg (2017), där kreativt utforskande och idégenerering växlar med analys och fördjupning. Wikberg (2017) betonar vikten av att inleda gestaltningsprocessen med ”galna idéer” för att bryta konventionella tankebanor och skapa en bred, kreativ grund att arbeta vidare från.

Utformningen baserades även på analyser som anpassades efter platsens och situationens förutsättningar, men som även inspirerades av Kevin Lynchs analysmetoder (Schibbye, 2001). Bland annat analyserades landskapskaraktärer med fokus på visuella och fysiska egenskaper (se s. 48 för mer ingående angående analyser).

Eftersom designprocessen inte är linjär testades olika idéer, som förfinades och omvärderades i flera steg tills ett slutgiltigt gestaltningsförslag för Kosterhavets nationalpark växte fram. I den utformande delen presenteras det färdiga förslaget (se s. 57).

Processen

Som tidigare nämnts har metoden spelat en central roll i projektet, och den följde ingen linjär väg. Processen innebar att kontinuerligt samla information, konkretisera, sålla och därefter återvända till nya frågor och infallsvinklar i en iterativ arbetsgång (se fig. 2).

Den utforskande delen av processen var särskilt omfattande och strukturerades kring ett växelspel mellan analys och kreativt undersökande. Detta arbetssätt följer designteoretiska principer, där intuition, idégenerering och problemlösning sker parallellt (Cross, 2011).

Arbetet inkluderade modellbygge (se s. 12), skisser (se s. 11), platsbesök samt återkommande dialoger med personal vid Naturum och handledare. Dessa moment användes både som analysverktyg och för att testa och konkretisera idéer i olika faser av projektet – något som även Dee (2001) lyfter fram som centralt i en visuell och erfarenhetsbaserad designprocess.

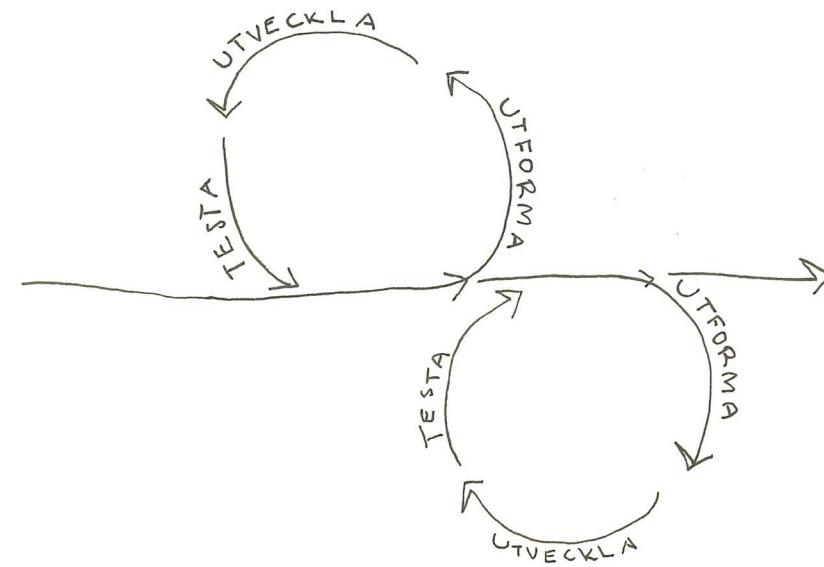
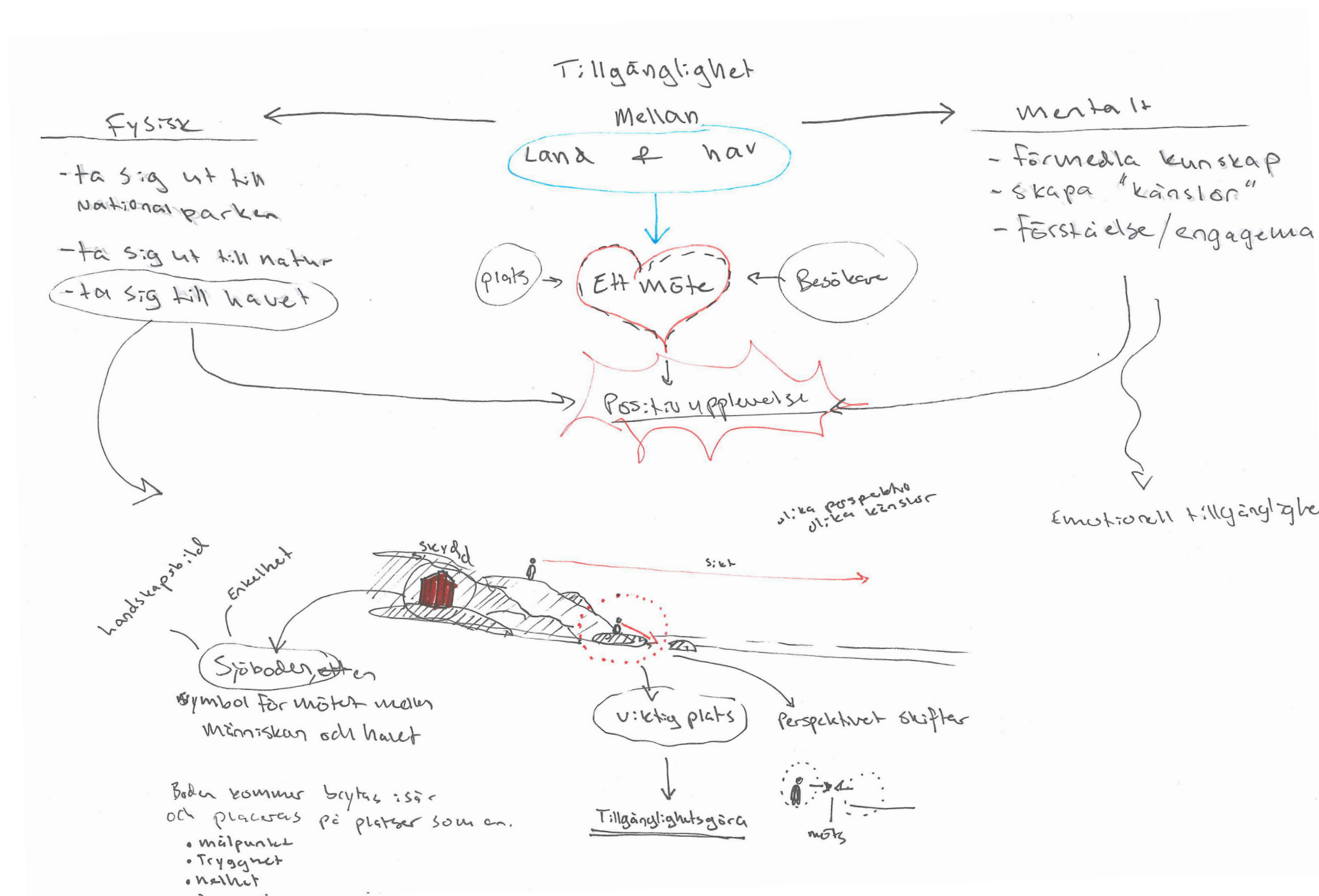
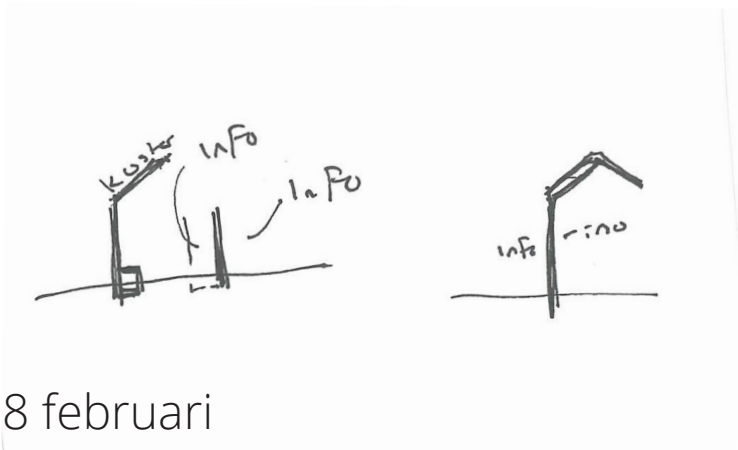

Fig. 2. Process-illustration, en iterativ process.

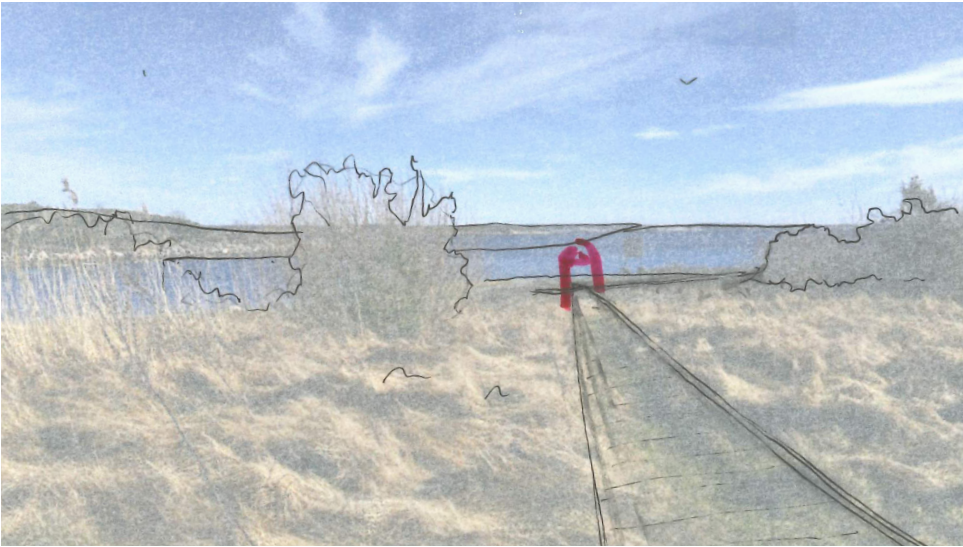
5 mars

Fig. 3. Ett försök till att förstå vad projektet handlade om, det blev många liknande skisser under processens gång. En penna kan reda ut trassel.

18 februari

Fig. 6. En skiss hur en konstruktion kunde se ut med form inspirerad från en sjöbod. Skisser som låg till grunden för modellbyggandet.

22 mars

Fig. 5. Skisspapper på fotografi där olika möjligheter testades. Den här skissen var den som ledde till att fortsätta utveckla det som i förslaget blev "sjöboden".

Sällsamma fiskar
glida i djupen,
okända blommor
lysa på stranden:
Jag har sett rött
och gult och alla
andra färger, men de
granna granna havet
är farligaste att se,
det gör en törstig
och vaken förväntade
äventyri vad som
har hänt: sagen,
skall hända även
mig.

- Edith Södergren

2 mars

Fig. 3. Nedskriven dikt av Edith Södergren. I början av den utforskande delen där ord som beskrev en känsla markerades i rött.

Kapitel

UTREDA

Vad kommer du få läsa om?

- Varför naturvägledning?
- Vad är naturvägledning?
- Tillgänglighet
- Positiv upplevelse

Vi börjar arbetet med att reda ut vad begreppet naturvägledning betyder och varför jag har valt att inkludera det i mitt projekt. Den utredande delen kommer även att nämna tillgänglighet och vad bland annat naturvårdsverket säger om tillgänglighet i naturområden. Jag kommer presentera några av Naturvårdsverkets riktlinjer och relevant litteratur inom ämnet samt avsluta med att nämna några miljöpsykologiska teorier kring hur vi upplever vår miljö.

Varför Naturvägledning?

Jag har valt att använda begreppet naturvägledning i mitt projekt - ett etablerat begrepp som tydligt förklarar vad jag vill uppnå och som enligt mig är både positivt och viktigt. Genom att tolka begreppet utifrån befintlig litteratur har jag funnit att det passar bra för mitt syfte och hjälper till att förankra projektet i något redan etablerat. Begreppet belyser vikten av att skydda naturen samtidigt som det gör den mer tillgänglig för besökaren, oavsett bakgrund, kön, erfarenheter eller förutsättningar. Målet är att skapa en positiv upplevelse för alla. Både Nordiska ministerrådet (2019) och Naturvårdsverket (2018) betonar naturens fördelar, vilka även jag strävar efter att uppnå i projektet.

Vad är naturvägledning?

Begreppet naturvägledning definierades 1990 av Nordiska ministerrådet (2019) som ett sätt att skydda och sprida kunskap om natur och kulturlandskap. Genom att engagera fler i friluftsliv och utbilda om naturen vill man skapa en långsiktig förståelse och en vilja att bevara den.

Naturvägledningens mål

Naturvägledning syftar till att väcka intresse för naturen och göra den mer tillgänglig för alla. Det handlar om att skapa attraktiva, meningsfulla och positiva upplevelser samt att förmedla kunskap och öka förståelsen för naturens värde. Naturvägledning har också som mål att främja folkhälsan, skapa möjligheter till rekreation och friluftsliv samt bidra till den lokala utvecklingen och ekonomin. Ett annat centralt syfte är att förena natur- och kulturperspektiv, vilket ger en djupare förståelse för landskapets historia och ekologi (Naturvårdsverket, 2018).

Naturvägledning i praktiken

Ett konkret exempel på praktisk naturvägledning är Sveriges 32 Naturum, där besökare genom utställningar, guidningar och personlig vägledning får både kunskap och inspiration om naturen. Naturum fungerar som trygga utgångspunkter för att möta naturen (Naturvårdsverket, 2018).

Andra metoder för naturvägledning är:

- Självguidade stigar, där information ges längs vandringsleder (vilket också kan innebära risk för slitage).
- Skyltning, som med markerade leder styr besökare bort från känsliga områden och skapar trygghet.
- Besöksmål, såsom utsiktspunkter, badplatser och rastplatser, som ger tydliga och attraktiva mål i landskapet, men även skydd och trygghet (se fig. 4).

Fig. 4.. En rasttuga i jämtlandsfjällen, en stuga som erbjuder skydd och värme.

Centrala aspekter av naturvägledning

Tillgänglighet är avgörande, både fysiskt och mentalt. Det handlar om att göra naturen framkomlig för personer med funktionsnedsättningar eller andra begränsningar och att erbjuda tydlig information och vägledning för att skapa trygghet och delaktighet (Naturvårdsverket, 2018).

Positiva upplevelser är en annan viktig del av naturvägledning. När människor känner glädje i naturen ökar chansen att de återvänder, vilket kan leda till ett djupare engagemang (Naturvårdsverket, 2018).

Natur och kultur hänger ofta samman. Genom att visa hur natur och mänsklig aktivitet samverkar kan naturvägledning skapa samhörighet, till exempel för nyanlända som möter svensk natur som både fysisk miljö och kulturell plats. (Naturvårdsverket, 2018)

Nyttja eller bevara? Genom att sprida kunskap och skapa en emotionell koppling till naturen uppmuntras besökare att ta ansvar för naturens framtid. (Naturvårdsverket, 2018)

Besökarens fyra faser

Naturvägledning kan förstås genom fyra faser i ett besök. Beslutsfasen – där valet att besöka sker, ofta genom tips, skyltning eller media. (Naturvårdsverket, 2018)

- **Beslutsfasen** - det är här besökaren beslutar sig för att åka, det kan vara tack vare närståendens positiva upplevelse eller reklam.
- **Ankomstfasen** – det första intrycket, via information i hamnen, på båten eller vid entrén.
- **Anknytningsfasen** – där besökaren upplever platsen genom guidade turer, stigar eller utsikter.
- **Exit-fasen** – där minnen och intryck tas med hem, vilket inspirerar till återbesök.

Naturvägledningens bidrag till samhällsutveckling

Naturvägledning uppmuntrar, enligt Nordiska ministerrådet (2019), till ett enkelt friluftsliv på naturens egna villkor. Enligt Nordiska ministerrådet hjälper naturvägledning också till att skydda känsliga miljöer, sprida kunskap om ekologiska samband och öka förståelsen för människans påverkan på naturen, både i historiskt och samtida perspektiv. Den kan också främja ökad förståelse mellan olika grupper, exempelvis mellan yrkesverksamma brukare och allmänheten eller mellan olika friluftsutövare. På så sätt kan naturvägledning bidra till en samhällsutveckling i större harmoni med naturen och våra gemensamma resurser.

Jag har valt att avgränsa begreppet naturvägledning, eftersom det är brett och omfattar många aspekter. Jag kommer att behålla essensen och beröra naturvägledning i praktiken, men även fördjupa mig mer i vad tillgänglighet innebär samt vilka faktorer som bidrar till en positiv upplevelse. Naturvårdsverket nämner (2007) att friluftsanordningar anses positiva. Med friluftsannordning menas en byggd annordning eller konstruktion som är placerad i naturområden för att främja friluftsliv. Frågan är: Vad säger bland annat forskning inom miljöpsykologin angående människan i relation till den omgivande miljön?

Tillgänglighet

Jag har valt att fördjupa mig i tillgänglighet, en central aspekt av naturvägledning (Naturvårdsverket, 2019). Tillgänglighet är en grundläggande förutsättning för delaktighet i samhället, och engagemanget för att göra naturen mer tillgänglig märks redan på politisk nivå. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som antogs 2006, anger tydliga riktlinjer för hur tillgänglighet ska säkerställas. Sverige har därefter arbetat med olika strategier och handlingsplaner för att uppfylla dessa mål (FN, 2006).

Fysisk och mental tillgänglighet

Inom naturvägledning talar man ofta om två typer av tillgänglighet: fysisk och mental (Naturvårdsverket, 2019).

Fysisk tillgänglighet handlar om de praktiska möjligheterna att ta sig till, och röra sig inom, naturen. Det kan till exempel innebära:

Anpassad transport och infrastruktur:

- Tillgängliga stigar, ramper och leder (se fig. 5)
- Rast- och viloplatser utformade för alla
- Möjlighet att uppleva naturen med flera sinnen

Mental tillgänglighet fokuserar på att skapa en inre koppling till platsen. Det kan handla om:

- Tydlig vägledning och berättelser som gör upplevelsen mer begriplig
- Att stimulera alla sinnen, inte bara synen
- Att ge olika perspektiv på naturen – exempelvis genom att visa havets olika skalor – för att fördjupa förståelsen

Praktiska exempel

Naturvårdsverket (2018) ger konkreta exempel på hur friluftsanordningar underlättar vistelsen i naturen och fyller flera funktioner. Enligt Naturvårdsverket (2007) ska de:

- Göra det enklare att röra sig, orientera sig och vistas i naturen.
- Styra besöksflöden för att skydda känsliga miljöer.
- Berika naturupplevelsen, exempelvis genom grillplatser, vindskydd, fågeltorn och gömslen.

Ofta är dessa platser själva målet med utflykten och skapar en positiv upplevelse och tillgängligheten till utflyktsmål ökar möjligheten för fler att ta del av friluftsliv samt rekreation. (Naturvårdsverket, 2007)

Fig. 5. En tråspång i Prästskogen (Lund kommun). Spången leder besökarna genom naturen och gör den mer tillgänglig.

Positiv upplevelse

Naturvägledning handlar om en positiv upplevelse för besökaren, där hen ska lämna platsen med bra minnen att se tillbaka på, önskan att återvända och vilja att värna och skydda naturen. Men vad är en positiv upplevelse? För att kunna utforma en plats behöver vi veta vad som gör platsen positiv. Det kan i många fall handla om besöksmål och tillgänglighet, som bänkar (Naturvårdsverket, 2018), men det kan också handla om var en bänk är placerad eller hur en stig leder en genom ett landskap (Dee, 2001).

Att naturen gör människan gott är sedan länge bevisat (Kellert, 2018) och kan förklaras genom termen *biofili*¹. Vad som gör att en plats upplevs positiv eller trivsamt kan i sin tur förklaras genom flera miljöpsykologiska teorier.

Jay Appletons "Prospect-Refuge Theory" (1975) visar att människor föredrar miljöer där de både får överblick (prospect) och skydd (refuge), som att stå vid ett skogsbryn och blicka ut över en äng (se fig. 6).

En liknande teori är Jan Gehls Edge-effect. Den innebär att människan känner sig säker genom att placera sig vid en kant, exempelvis en bänk med skydd mot ryggen (se fig. 7).

Kaplan och Kaplan har också fördjupat sig i känslan av "trivsamt plats". I "Preference Matrix" (1989) lyfter de fram fyra nyckelfaktorer: mystik, helhet, komplexitet och läsbarhet. Dessa egenskaper gör miljöer begripliga men ändå intressanta att utforska. Det handlar om en bra balans i kompositionen i förhållande till omgivningen.

Rikard Kuller (1991) fokuserar i sin tur på den neuropsykologiska aspekten, där stimulans och välbehag står i fokus. Arousal²-teori handlar om hur smalt fokus respektive brett fokus kan påverka vår upplevelse.

Smalt fokus, som när vi blickar ut över havets vågor eller ser på en bergstopp, ger en hög arousal, medan en trafikerad stadsgata ger oss brett fokus och kan skapa en känsla av överstimulans och stress. Dessa teorier påverkar hur landskap formges, genom sekvenser, varierade vyer och material som återspeglar naturens struktur.

Att utforma en plats för människor innebär att vi måste förstå hur människor fungerar och deras behov. Även om gestaltning i naturen innebär en redan positiv miljö, kan valet av friluftsanordningar och deras placering ha en betydande roll för upplevelsen.

För att uppnå en positiv och trivsamt plats kan, utöver friluftsanordningar och byggda konstruktioner, även topografi och vegetation vara viktiga inslag.

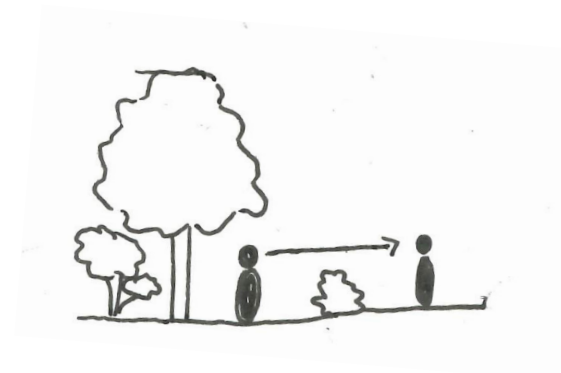

Fig. 6. Prospect and refuge

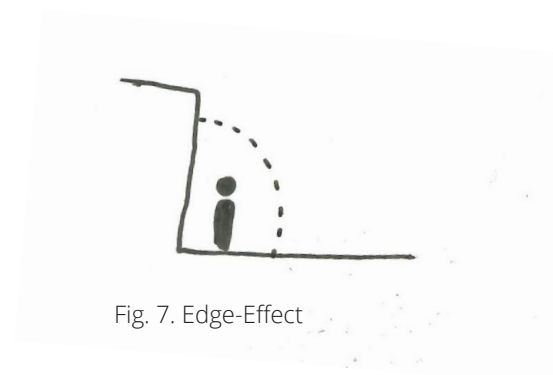

Fig. 7. Edge-Effect

1 *Biofili* betyder människans instinktiva attraktion till naturen.
2 *Arousal* betyder upphetsning eller tillfreställning.

Kapitel

UTFORSKA

Vad kommer du få läsa om?

- En landskapsbild
- Mötet
- Havet
- Bygga vid vattnet: Västra hamnen
- Rama in
- Gestalta vid natur: nationale turistveger
- En helhet: Parc de la vilette

Vi lämnar det utredande kapitlet bakom oss för att få en fördjupad förståelse av landskapet och det känslomässiga mötet med havet. Allt ifrån vetenskap, lyrik, berättelser men även min relation. Kapitlet avslutar med exempel som inspirerar till möte, inrmaning, naturgestaltning och en helhet.

EN LANDSKAPSBILD

Projektet handlar om havet men havet är också en del av en större helhet, ett samspel mellan land och vatten som tillsammans formar en unik landskapsbild. Ofta betraktar vi havet från land, kanske från en ö eller från fastlandet. I det här arbetet vill jag fördjupa mig i just den landskapsbild som präglar Västkusten, det område jag har valt att fokusera på.

När jag tänker på kusten, mer specifikt Västkusten, är det en sommaridyll som träder fram. Jag ser kräftskivor och midsommarfirande, seglarskor och solhattar, vita hus större än genomsnittliga sommarstugor, tätt placerade mellan solvarma klipphöllar. För mig, liksom för många andra, är Västkusten förknippad med sommaren, semestern och de hisnande priserna på både hus och räkmackor. Det är en plats där både sociala och sociokulturella dimensioner spelar in, men där det också finns en tydlig landskapskaraktär som många vill värna om, samt en kulturell historia som är mer än bara dyra semesterhus och räkmackor.

Bohusläns landskap är kuperat och mjukt, där former är formade av inlandsisens framfart, landhöjningen efter istiden och havets ständiga påverkan (se fig. 8). På många platser kan man fortfarande se spåren av isens rörelser i berget, eller de rundade formationerna som vattnet har slipat fram, eller hållristningar från den tiden då havet gick långt in i dalen. Vegetationen är anpassad till det salta, karga klimatet, men också till den näringsrika, mineralhaltiga jorden i dalarna. Jag tänker på tallen och ljungen och Bohusläns gröna skogar. Golfströmmen för med sig fuktiga havsvindar som skapar ett mildt klimat, ett klimat som via dalgångarna sprider sig långt in i landet. (Naturvårdsverket, 2005).

Det är fascinerande hur Bohusläns dalgångar, karga men ändå grönskande landskap, har formats, och hur detta också påverkar den unika faunan och det marina livet. Landskapet domineras av skärgården, där öar och skär varvas och bildar en horisont i ständig förändring. Men landskapsbilden handlar inte bara om naturen, det kulturella arvet är minst lika viktigt, som att många öar inte har biltrafik, eller den respekt och samhörighet öbor ofta har till varandra, eller landmärken så som fyren, sjöboden samt alla de bryggor som idag tillgängliggör havet för oss.

Fig. 8. Fotografi över betesmark, klipphöllar och hus på Häärön, Bohuslän. Typisk landskapsbild.
Foto: Alma Hultén (2024).

Fyren

När fartygen blev tillräckligt stora för att färdas långt ut till havs och segla även nattetid uppstod behovet av fyrar. Redan i Iliaden berättar Homeros hur eldbrasor på land hjälpte sjömän att hitta rätt. De tidigaste fyrarna var just detta, eldar på klippor, men tekniken utvecklades snabbt. År 1912 tilldelades Gustaf Dalén Nobelpriset i fysik för sina innovationer inom automatisk fyrteknik (Tekniska museet, 2021).

Likt sjöboden är fyren ett landmärke (se fig. 9), men till skillnad från sjöboden placerades den inte i en skyddad vik, utan där den kunde synas väl, exempelvis på en udde eller ett skär. Fyrar fungerade som vägvisare: angöringsfyrar placerades högt och lyste starkt för att visa var land fanns, medan mindre ledfyrar hjälpte fartyg genom farleder.

Innan fyrarna blev vanliga användes även båkar, enklare sjömärken i form av till exempel trätor, kors eller stenar, som restes på strategiska platser längs kusten. Båken saknade ljus men syntes tydligt i dagsljus och hjälpte sjöfarare att navigera genom att fungera som riktmärken (Sjöfartsverket, 2023). Vissa båkar finns fortfarande kvar idag som kulturhistoriska lämningar.

Idag har GPS och satellitnavigation tagit över mycket av deras funktion, och många fyrar har släckts. Men de står kvar, som tysta vittnen över havet, och som en påminnelse om människans vilja att orientera sig i det okända (Tekniska museet, 2021).

Fig. 9. Fyren vid Stenshuvud, Skåne. Foto: Noomi Pryts (2022)

Sjöboden

Jag gick in i en souvenirbutik i Strömstad, och överallt syntes sjöboden, på t-shirts, muggar och som miniatyrmodeller. De små, röda trähusen, gärna uppradade vid vattnet, har blivit en symbol för den svenska kusten (se fig. 10). I Smögen, där sjöbodarna inte bara är röda utan också färgglada, lockas besökare av denna pittoreska miljö.

Samtidigt blir sjöbodarna allt färre. Deras attraktiva lägen gör dem eftertraktade, och många byts ut mot bastur och attefallshus. Med sina fasader vända mot havet, ofta i en skyddad vik, har de blivit en del av sommaridyllen.

I Kalmar har länsstyrelsen uppmärksammat hotet mot sjöbodarna och kartlagt dem tillsammans med båthusen i ett försök att bevara kustens kulturarv. Biträdande länsantikvarie Birgitta Eriksson uttrycker sin oro: *"Sjöbodarna – ett kulturarv håller på att försvinna."*

Sjöbodarna har kantat Sveriges kuster i generationer. Under 1800-talets befolkningsökning och fiskets expansion byggdes de i anslutning till hamnar, i skyddade vikar där båtar kunde guppa i lugnt vatten inför nästa tur. Framför allt skulle de ge fiskarna möjlighet att ta sig torrskodda i land.

Idag vill många omvandla sjöbodarna till övernattningsstugor, vilket kräver både bygglov och dispens från strandskyddet. Samtidigt finns en oro för att sjöbodarnas ursprung ska glömmas bort, och därmed också dess historia präglad av enkelhet och hårt arbete. Sjöbodarna var en plats för redskapsförvaring och skydd mot kustens ogästvänliga väder och rymmer berättelser om fiskarens slit, ett kulturarv och en samhällsklass som inte alltid går hand i hand med dagens renoveringsprojekt.

Sjöboden representerar mer än en idyll, den är ett möte mellan människa och hav och symboliserar enkelhet.

Fig. 10. En röd sjöbod i smögen. Foto: www.fotoakuten.se

Bryggan

Bryggor har i alla tider fungerat som en viktig länk mellan land och vatten. De används för att lägga till båtar, lasta och lossa gods, samt som plats för socialt umgänge och rekreation. Traditionellt byggdes bryggor av trä, ofta med pålar nedslagna i havsbotten och ett däck ovanpå. I nutid förekommer även bryggor av betong, plastmoduler och stål, men träbryggor är fortfarande vanliga i småbåtshamnar och vid fritidshus (Boverket, 2020).

I kustlandskapet Bohuslän har bryggor spelat en särskilt viktig roll. Den bohuslänska kusten, med sina skyddade vikar, kala klippor och tusentals öar, har i århundraden präglats av fiske, sjöfart och båtliv. Bryggan var ofta en central plats i fiskelägena, en arbetsplats där fångst togs iland och förberedelser inför fisket gjordes. Det var också här post, varor och människor anlände, innan vägarna byggdes ut (Bohusläns museum, 2018). I många samhällen gick hela livet "via bryggan".

Den typiska bryggan i Bohuslän byggdes nära sjöbodarna och var ofta enkel men robust, konstruerad för att tåla väder, vind och tidvis hårda förhållanden. Fortfarande idag är bryggor ett kännetecken för bohuslänska kustmiljöer, inte bara som praktiska konstruktioner, utan också som en del av det maritima kulturarvet (Riksantikvarieämbetet, 2022).

Bryggor i Bohuslän används än idag för både fritids- och yrkessjöfart, men också som samlingsplatser under sommarmånaderna. De utgör mötespunkter mellan generationer och mellan land och hav, där historien lever kvar i de nötta plankorna och i doften av tång och salt.

Fig. 11. Sittandes på en brygga i Klädesholmen, Bohuslän.

ETT MÖTE

Bryggan möter havet, och det finns något magiskt i mötet mellan hav och land, en övergångszon som inte bara påverkar oss människor, utan också formar livet i naturen. Här, i strandlinjens gränsland, uppstår en biologiskt rik och komplex miljö där arter möts, anpassar sig och frodas. Kustområden med sina grunda vatten utgör viktiga habitat, från musselbankar och sjögräsängar till fiskars barnkammare, sköra livsmiljöer som strandskyddet syftar till att bevara (Naturvårdsverket, 2014). Men detta möte är mer än bara ekologi, det är också en plats för berättelser, känslor och kroppsliga upplevelser.

Gränsen mellan hav och land fungerar inte enbart som en ekologisk zon, utan också som en tröskel mellan två världar. Ovan ytan ett mänskligt rum där vi orienterar oss med hjälp av språk och strukturer, under ytan ett sinness rike där ljud dämpas och kontakten med världen sker genom kroppen. Tårna borrar ner i sanden, sjögräset kittlar mot huden - en känsla av viktlöshet uppstår (Torsson, 1989). Dee (2001) beskriver dessa gränzoner som platser som fångar vår uppmärksamhet, som en strandkant eller som kanten mellan trottoaren och körbanan. Människors beteenden formas efter gränser och påverkar hur vi rör oss och uppfattar omgivningen, så att vi inte går ut i körbanan och så att vi stannar upp innan land blir till hav.

I Bohusläns skärgård tar sig denna gräns också en byggd, fysisk form genom tre återkommande element (se fig. 12): båten, bryggan och sjöboden (Hasslöf, 1977). Dessa tre konstruktioner har funnits i bredare utsträckning i Bohuslän i över tvåhundra år, och berättar om ett liv präglad av både gemenskap och självständighet. Varje fiskare behövde sin egen sjöbod, och respekten för andras redskap och fångster var djupt rotad. Så formas landskapet inte bara av naturens krafter, utan också av människors närvaro, av arbete, boende, tradition och besök.

Någon som också fångat känslan av kusten, och i synnerhet livet på en ö, är Tove Jansson. I *Sommarboken* (1972) avbildar hon ett samhälle som präglas av fiskestraditioner och en vardag som sällan sträcker sig längre bort än horisonten. Jansson beskriver känslan av ölivets slutenhet och öppenhet: *"En ö kan bli förfärlig för den som nalkas utifrån... Innanför deras stränder fungerar allt enligt ritualer som är stenhårda av upprepning..."*

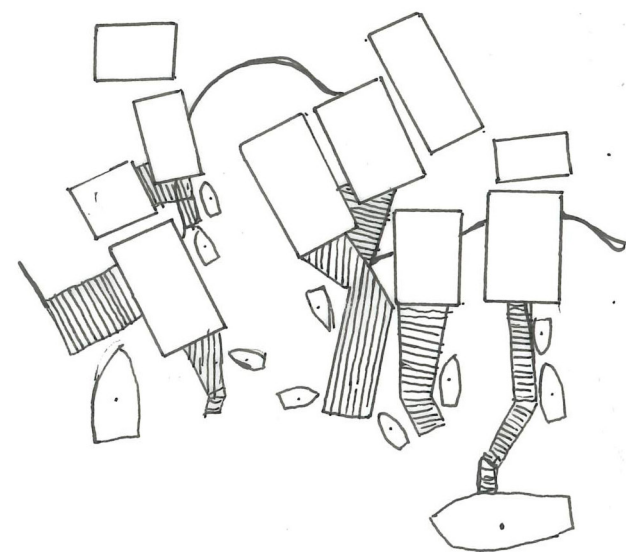

Fig. 12. Båtar, bryggor och sjöbodar i plan. Hovenäs, Bohuslän.

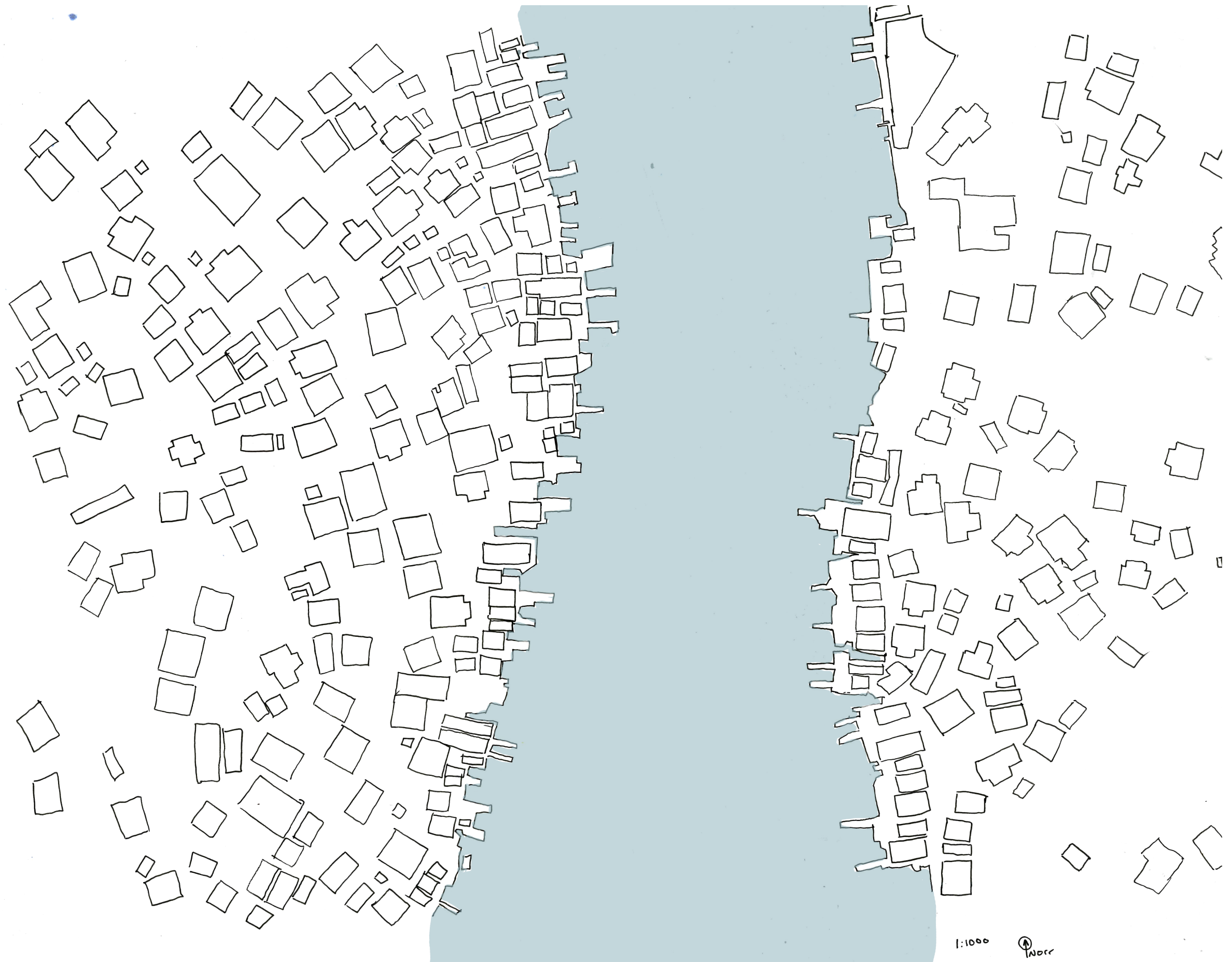

Fig. 13. Fiskebäckskil, Bohuslän, i plan. Figuren visar husens utbredning och hur bryggor möter hav. Fiskebäckskil är ett tydligt exempel på exploatering av kustsamhällen.

HAVET

När ett barn får springa fritt på en strand så springer barnet ofta mot strandkanten. Innan tårna doppas sätter sig barnet på huk och känner på vattnet som rör sig fram och tillbaka. Ett försiktigt närmande, en nyfikenhet och kanske ett avvaktande. Kanske vågar sig barnet längre ut, kanske börjar det till och med att plaska så det skvätter och borrar ner händerna i den våta sanden för att undersöka vad som finns där nere på botten. Det är något speciellt när alla sinnen får utforska, det är då vi förstår bäst, med hela kroppen, det är något särskilt där hav möter land (Dee, 2001). Den där strandkanten, den där känslan som är svår att sätta ord på. Den känslan kan beskrivas som en inbyggd biologisk dragningskraft.

Havet kan beskrivas som: två väte och ett syre, eller som det som var först på jorden och den som evolutionen borde tacka, något som Rachel Carson, marinforskare antyder i sin bok om havet (1951). Vi borde tacka havet även idag, varje dag om jag ska vara ärlig. Carson (1951) nämner havets avgörande roll för klimatet, det reglerar temperaturen, påverkar vädersystemen och fungerar som en buffert för överskottsvärme och koldioxid. Faktum är att haven har absorberat över 90 % av den extra värme som orsakats av klimatförändringar, och producerar mer än hälften av syret vi andas (UNESCO, 2021). Trots allt som skett på jorden har havet alltid funnits där, även fast vi sakta men säkert förstör dess värld. Som marinforskaren Rachel Carson uttryckte det: "Trots all teknik vi utvecklat är vi fortfarande beroende av havets rytm och växlingar." (Carson, 1995).

Havet förser oss med mat, energi och transportvägar. Det möjliggör global handel och är livsavgörande för miljarder människor. Men havet är också närvarande i vår kultur, i konsten, musiken, mytologin och våra berättelser. Det är där Poseidon regerar, där sjöjungfrur simmar, där stormar rasar och stillhet råder. Havet finns överallt, som en källa till fantasi, känslor och existentiell förståelse. Det är mycket mer än förutsättningen för liv, det är en spegel av det mänskliga.

»Ariel, lyssna på mig, ett liv på land är för torrt. Men havet är djupt, i vågorna vågar man ha lite kul.« (Lilla sjöjungfrun, 1989)

Min relation till havet

Jag är uppvuxen med sjöar och åar (se fig. 14). Badat i Hedkarlssjön på sommaren och paddlat i Sundbornsån (Dalarna). Jag har många fina minnen från Lakenesjön i där vår sommarstugan blickar ut över det värmländska landskapet. Jag är inte uppvuxen med hav, jag är rädd för fiskar och det faktum att ett hav är så stort och öppet, skrämmar mig. Jag har respekt för havet, samtidigt har jag alltid känt att jag vill ha mer kust i livet, att tillbringa sommaren på en skärgårdsö precis som i Saltkråkan. Det är något som lockar. Kanske är det sagorna om skärgården och sångerna om havet som lockar, eller är det känslan av solvarma klippor mot den blöta kroppen, doften av ljung och de magra talskogarna jag gillar mest. När jag tänker är det gränsen där hav möter land som jag gillar mest. Då känns havet inte så läskigt. Jag vill till och med, likt barnet, doppa tårna, plaska, simma och upptäcka.

Jag gillar även horisonten. Alltid gjort, speciellt när man lätt blir både åk- och sjösjuk. Ibland är horisonten tydlig, som ett sträck som delar på två element, men ibland är horisonten utsuddad. Himel och hav blir till ett.

När jag blickar ut över ett öppet hav så känner jag samma känsla som många andra: lugn i kropp och knopp. Jag andas med vågorna, och hamnar i det sällsamma nuet. Samma känsla som när jag går i naturen eller målar. Jag är en av dem som precis börjat skapa en relation med havet, en relation som inte är baserad på böcker, filmer och berättelser. Som Malmöbo har jag insett att havet är mer än Ribban och att det finns mycket under ytan som inte skrämmar. En hel värld faktiskt.

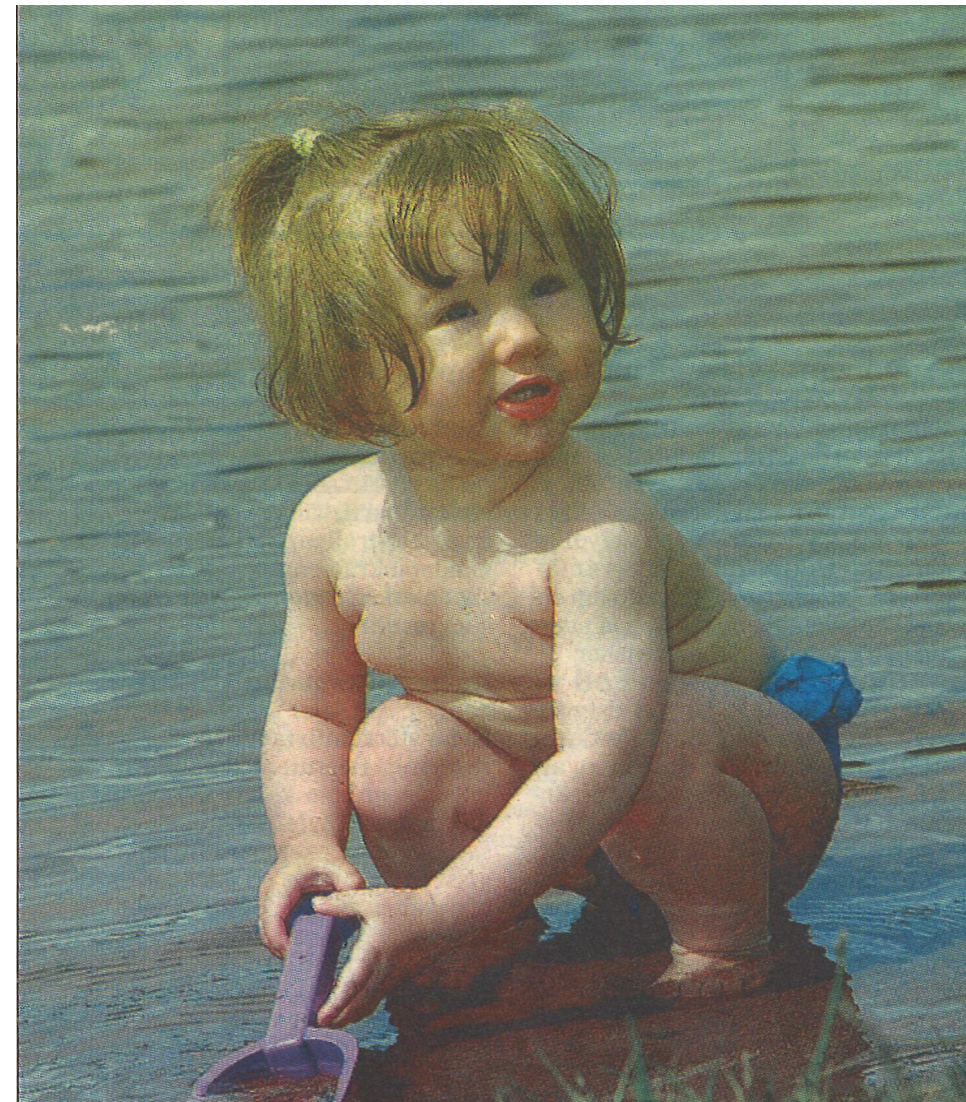

Fig. 14. Jag badar vid Stångtjärn utanför Falun. Foto: Bons Nisse Andersson. (Falukuriren, 2001)

»Att för barnet är det inte hälften så viktigt att veta som att känna. Om fakta är fröna som senare producerar kunskap och visdom, då är känsloupplevelserna och sinnesintrycken den bördiga jord i vilka fröna måste växa. (...) Och när känslorna väckts – en aning om det vackra, en förundran inför det okända, en känsla av sympati, förbarmande, beundran eller kärlek – då kommer viljan att veta följa därpå.« (Carson, 1956)

Tolkning från kultur och mytologi

Mötet mellan hav och land är mer än en biologisk process, det är också en plats för känslor, berättelser och upplevelser. Barnet som springer ner till strandkanten och hukar sig vid vattnet, fångat av rörelsen, ljudet och doften, upplever något mer än bara fakta. Havet är inte bara en kemisk sammansättning eller en lista av arter, utan något vi känner med hela kroppen. Carson (1956) skriver om vikten av att bevara barnets förundran inför havet, att förståelse föds ur känslomässiga upplevelser snarare än ren information.

Havet har alltid utgjort en stark dragningskraft på människan, en kraft som speglas i litteratur, musik och myter. En av dem som fångar känslan av havet är Ulf Lundells sång *När jag kysser havet* (1982). Han beskriver en känsla av frihet och närvaro på ett naket och direkt sätt.

”När jag kysser havet är jag fri från alla hämningar, när jag kysser havet försvinner alla främlingar. Då är vi alla och envar. Allt vi har, och vi lever här och nu i denna stund.”

Lundell tolkar mötet med havet som en övergång, att kliva in i något nytt, precis som ett barn som böjer sig ner vid strandkanten för första gången. Att ”kyssa havet” är en poetisk bild av att överlämna sig till något större, ett slags övergång till ett friare, mer autentiskt tillstånd, en kraft som i det här fallet havet har.

På ett liknande sätt beskriver Edith Södergran (1916) havet som en källa till äventyr, en lockelse mot det okända:

”Sällsamma fiskar glida i djupen, okända blommor lysa på stranden... det granna, granna havet är farligast att se, det gör en törstig och vaken för väntande äventyr: vad som har hänt i sagan, skall hända även mig.”

Havet är inte bara vackert, det är farligt, förföriskt, fullt av löften och hemligheter, så beskriver Södergran havet i dikten *Det underliga havet*. I en annan dikt byter Södergran (1916) perspektiv, och skildrar havet som en stillsam, nästan drömsk horisont:

”Det är en strimma hav, som glimmar grå vid himlens rand... det är där min längtan vilar innan den flyger hem.”

Här har skalan förändrats, från det färgstarka och äventyrliga till det avlägsna och oändliga. Det visar på havets många ansikten, från mikroskopiska världar under ytan till en oändlig blå vägg där längtan får vila.

Denna mångfacetterade natur återkommer även i myter och folktro. Havets mystik har gett upphov till berättelser om sjöjungfrur, kraken, strandvaskare och havsgudar som Neptunus. För fiskare som levde nära havet var tro ofta nödvändigt, ett sätt att hantera dess nyckfullhet. Stormar kunde slå till plötsligt, och många kom aldrig hem. Havet blev därmed inte bara ett naturfenomen, utan en levande kraft, ibland betraktat som en gudom. (Skagerakskapare, uå)

Man trodde att det fanns hela samhällen på havets botten, med boskap och ängar precis som på land. Än idag lever spår av denna tro kvar i gamla fiskaruttryck som syftar till att blidka havets vilja:

Måla aldrig båten grön, prata inte högt ombord, särskilt inte om präster, katter eller hästar. Ta inte med mat gjord på ägg eller mjöl eller vissla aldrig ombord. (Skagerakskapare, uå)

Dessa regler och berättelser vittnar om människans behov att förstå, förklara och respektera havets kraft, en kraft som går bortom det materiella.

Mötet mellan hav och land är mer än en geografisk gräns, det är en symbolisk övergång. Det är där vi konfronteras med oss själva, med vår nyfikenhet, vår rädsla och vår längtan. Havet väcker något inom oss, både intellekt och känsla, och fungerar ofta som en spegel för vår inre värld.

Detta gestaltas starkt i Tove Janssons *Pappan och havet* (1965), där havet inte bara är en plats, utan en karaktär. Havet har humör, från stilla och glittrande till stormande och vilt. För Muminpappan blir havet en motståndare, en prövning, men också en lärare. Först när han slutar försöka kontrollera det, och istället visar respekt, börjar han förstå dess väsen.

Tove Jansson, som hade en djup relation till havet (se fig. 15), beskriver det med en intimitet som bara den som levt med det dagligen kan uppnå (Schroeder, 2021). Genom sitt verk visar hon också på vikten av att värna om naturen, att se havet inte som något vi kan tämja, utan något vi måste leva i samklang med.

Fig. 15. Tove Jansson i en eka på havet i Bredskär, Västerbotten (1961). Källa: Flickr (2018)

DET BYGGDA MÖTET

Västra hamnen

De varierade utformningarna längs kusten skapar olika möjligheter att komma närmare havet. Västra Hamnen i Malmö har bland annat närmat sig havet genom en upphöjd och utskjutande pir (se fig. 17), som skapar distans till vattenytan men samtidigt möjliggör för besökare att blicka ut över havet och horisonten. I kontrast till detta finns en sluttande betongtrappa där gränsen mellan land och vatten suddas ut. Havet slår in över trappstegen, på samma sätt som mot den nedsänkta betongbryggan. I solljuset smälter hav och land samman när betongen blir blöt av vågorna. Gränsen mellan hav och land blir nästan osynlig för ögat.

“Osynliga gränser” har även gestaltats genom metallplåtår i form av nät (se fig. 16). Vattnets rörelse förstärks när vågorna rör sig över plåtåerna. Havet och materialet skapar något vackert tillsammans.

Platsen innehåller även inslag av större stenar i mer naturliga former, vilket bidrar till ett organiskt och mjukt möte mellan det byggda och det naturliga.

Västra Hamnen utgör ett starkt exempel på hur övergången mellan land och hav kan gestaltas. Genom nivåskillnader skapas olika upplevelser och känslor, samtidigt som valet av material och samspelet med vattnet ger en känsla av att elementen flyter samman och integreras med varandra.

Fig. 16. Daniabadet i Västra hamnen, Plåtår i nät.

Fig. 17. Daniabadet i Västra hamnen, trappor, brygga och pir.

RAMA IN

Att rama in en vy är mer än en estetisk gest – det är ett arkitektoniskt verktyg som påverkar hur vi upplever både platsen vi befinner oss på och världen utanför. Jag minns mitt första besök på Naturum på Koster, där jag möttes av ett stort fönster som ramade in hamnen utanför. Det var som en tavla – något jag inte hade lagt märke till lika tydligt utan inramningen. Genom fönster, öppningar eller portaler kan arkitekturen skapa ett medvetet förhållande mellan inne och ute, eller i det här fallet mellan människa och landskap (Zumthor, 2006).

Precis som fönster kan inramningar riktas mot havet, skogen eller andra utvalda platser för att förstärka upplevelsen av skönhet, riktning och närvaro (Pallasmaa, 2012).

Att medvetet rama in en vy kan också styra både rörelse och blick. I klassisk arkitektur användes ofta symmetriskt placerade öppningar för att leda ögat mot exempelvis en trädgård eller horisonten (Norberg-Schulz, 1980). I modernare byggnader används stora glaspartier för att sudda ut gränsen mellan ute och inne, samtidigt som naturens skiftningar ramas in och förändrar rummets stämning över tid.

Inramningen behöver inte vara bokstavlig. I landskapsarkitektur kan träd (se fig. 18), murar eller byggnadsvolymer styra blicken mot en specifik punkt. På så sätt kan även ett till synes oansenligt landskap lyftas fram och få betydelse – nästan som ett konstverk i sig (Cullen, 1971).

Att rama in kan vara en strategi för att styra besökarens blick och rörelse, skapa tydlighet, men också för att förstärka landskapets karaktär och skönhet. En medveten inramning kan även väcka mystik och nyfikenhet. Genom att använda både inramning och sekvensering kan man styra hur besökaren rör sig genom landskapet – och hur upplevelsen utvecklas över tid.

Fig. 18. Ett träd ramar in vägen och de rosa husen. Tillsammans med ljuset och inramningen förstärks vyn, de vackra husen blir i fokus samtidigt som en nyfikenhet finns. Sintra, Portugal.

GESTALTA I NATUR

Nasjonale turistveger

Att gestalta i befintlig natur handlar inte om att dominera landskapet, utan om att lyfta fram det – att med varsamma arkitektoniska gester förstärka platsens karaktär snarare än att förändra den. Det är ett arbete i balans mellan närvaro och återhållsamhet, där arkitekturens roll blir att rikta uppmärksamheten mot naturens storhet.

Ett av de mest framstående exemplen på denna filosofi är det norska projektet Nasjonale turistveger – de nationella turistvägarna. Sedan 1994 har norska myndigheter satsat på att utveckla 18 utvalda vägar genom särskilt vackra landskap, där arkitektur och landskapskonst används för att förstärka naturupplevelsen (Statens vegvesen, 2023).

Längs dessa vägar har man byggt rastplatser, utsiktsplatser, toaletter och paviljonger – utformade av några av Norges främsta samtida arkitekter och konstnärer. Projekten är ofta små till formatet, men storslagna i sin inverkan: de ramar in vyer, skapar platser för vila och reflektion, och öppnar nya sätt att se det omgivande landskapet.

Ett exempel är rastplatsen i Selvik, Havøysund (se fig. 19), där brutal betong möter en raserad bergskant. Färgen smälter in i sanden, och formen kan liknas vid en snäcka – vilket är passande då platsen ligger vid en havsvik.

Gestaltningen sker alltid med respekt för platsen. Längs Nasjonale turistveger speglar materialen ofta det lokala (trä, sten, betong), och byggnaderna strävar efter en lågmäld närvaro i stället för monumentala uttryck. På så sätt blir arkitekturen inte ett avbrott i naturen, utan en förlängning av den – ett mänskligt lager som tillför mening utan att stjäla uppmärksamhet.

I en tid då naturen ofta betraktas som en resurs eller en bakgrund, blir projekten längs Norges turistvägar ett exempel på hur arkitektur kan vara ett verktyg för att se, känna och förstå landskapets värde.

Fig. 19. Selvika Havøysund, rast plats i betong och snirkliga former, med fokus på cirklar. (Wikimedia Commons, 2012)

HELHET

Parc de la Vilette

I norra Paris ligger en urban park, formgiven av arkitekten Bernard Tschumi. Parken är omtyckt av både invånare och besökare, och har även fått internationellt erkännande för sina 55 hektar stora yta. Det som särskilt utmärker parken är de 35 röda paviljongerna, strategiskt utplacerade i ett systematiskt rutnät (se fig. 36) (Dezeen, 2022).

Paviljongerna bygger på en 12 meter stor kub, som har delats upp i olika komponenter och sedan satts samman till unika, konstnärliga strukturer. Varje byggnad är uppförd i betong och klädd i rödemaljerade aluminiumplattor (Dezeen, 2022).

Likt resten av parken är paviljongerna utformade utan historiska referenser, och deras funktioner är flexibla, flera har använts för olika syften genom åren. De uppbrutna formerna betraktas ofta som ett banbrytande inslag inom den dekonstruktivistiska rörelsen. Vissa paviljonger fungerar enbart som skulpturala element, medan andra rymmer funktioner som kaféer, biljettkontor och liknande. (Dezeen, 2022)

Parc de la Vilette är ett exempel på hur en helhet kan formas i en park med många komponenter och uttryck. Ett genomgående färg och materialval skapas en tydlighet för besökaren, och trots den stora brokiga parken finns det en trygg gemensam nämnare, de röda paviljongerna med samma avstånd tillvarandra.

Parc de la Vilette är även ett exempel på hur en gestaltning kan utgå från ett objekt som sedan dekonstrueras och skapar flera möjligheter till olika funktioner tillskillnad från det ursprungliga objektet. I Parc de la Vilette är objektet en kub, men i konstervhavet så kanske det handlar mer om en sjöbod, fyr eller båt.

Fig. 20. Tre av de trettiofem röda paviljongerna utspridda systematiskt i ett rutnät runt om i parken. Bild: Wikiedia commons (2017)

Kapitel

Projektet

Vad kommer du få läsa om?

- Naturum
- Strategi: Skalan av vattnet
- Strategi: Platsen som kärna

Efter utforska är det dags att konkretisera och applicera på de valda platserna för att landa i en utformning. I det här kapitlet kommer du få läsa och lära känna Kosterhavet, innan vi kommer till självaste förslaget. Du kommer också få läsa om två strategier som har valts för förslaget, baserat på bland annat den utforskande delen.

Fig. 21. Illustration över Sverige. Skala 1:10 000 000.

KOSTERHAVETS NATIONALPARK

Kosterhavets nationalpark är Sveriges första – och hittills enda – marina nationalpark. Den invigdes 2009 och omfattar 38 878 hektar, varav mer än 97 % består av hav. Nationalparken sträcker sig längs norra Bohusläns kust (se fig. 37), från Strömstad i norr till Tjurpannan i söder, med Sydkoster och Nordkoster som centrala delar. Den gränsar även till den norska nationalparken Ytre Hvaler, vilket tillsammans skapar ett unikt gränsöverskridande skyddat havsområde (se fig. 38).

Det marina livet är särskilt rikt tack vare Kosterfjorden, som är ovanligt djup och når ned till omkring 250 meter. Här finns cirka 6 000 arter i havet, varav många är unika för Sverige. Detta beror på att området får in kallt, salt och syresatt vatten direkt från Skagerrak, vilket skapar mycket speciella livsmiljöer – både ovan och under ytan.

Nationalparken är även ett populärt mål för friluftsliv och turism. Varje år besöker tusentals människor området för att vandra, snorkla, bada, paddla kajak eller bara uppleva det storslagna kustlandskapet. Parken är öppen året runt, men under sommaren är besöksstrycket som störst.

Besökare välkomnas via fem huvudentréer (se fig. 38): Strömstad, Saltön, Tjärnö, Rossö och Ekenäs på Sydkoster. Kosteröarna är lättillgängliga med färja från Strömstad, och väl på plats tar man sig smidigt runt till fots eller med cykel. Ett naturligt centrum för besökare är Naturum Kosterhavet, där man kan lära sig mer om områdets natur och djurliv.

Utöver att bevara biologisk mångfald bidrar Kosterhavet också till att stärka människans koppling till havet. Genom forskning, utbildning och hållbar turism väcks en ökad medvetenhet om behovet av att skydda våra marina miljöer – samtidigt som besökare får möjlighet att uppleva ett av Sveriges mest unika och artrika kustlandskap.

Fig. 22. Karta över Kosterhavets nationalpark med utmarkerade entréer och fokusområde.

Naturum

Jag inledde med att berätta om hur jag fick idén till mitt projekt, men om jag ska vara helt ärlig så började idén egentligen redan hos Naturum på Koster (platsbesöket 2–3 februari i samband med starten av arbetet), och inte helt och hållet på en sten vid havet. De efterfrågade en enklare utformning av närmiljön och en entré, men jag insåg att det fattades även annat, i det här fallet tillgänglighet till landskapet och förståelse för havet utanför naturums tomtgräns. En förlängd arm av deras verksamhet.

Två dagar spenderades på Sydkoster, där dialog fördes med Naturum angående deras verksamhet. Deras hjälp har spelat en viktig roll i min förståelse av Kosterhavets nationalpark. Deras sätt att arbeta med bland annat naturvägledning, deras driv att göra havet mer tillgängligt och att förmedla kunskap på ett interaktivt och lekfullt sätt satte tonen för vilket håll mitt arbete skulle ta. I samtal med Naturum diskuterades möjliga platser för tillgänglighetsanpassning och projektets utveckling, där dialogen utvecklade mina idéer och tankesätt.

Det första jag möttes av var det röda Naturum-huset (se fig. 24). Byggnaden byggdes 2012 och ritades av Magnus Bunner, White Architects (White, u.å.). Med sin formgivning som anspelar på sjöbodar, en enkelhet och stilrenhet men med en modern twist, passar byggnaden väl in i landskapet. Husets form, färg och material blev en inspiration genom arbetets gång.

Det var det stora fönstret inomhus som ramade in det stilla utomhuset, som väckte min lust att rama in vyer, eller åtminstone att fundera över vad man ser och var blicken landar.

Det var utomhus, mellan husen, som jag kände en nyfikenhet. Ett slags lager-på-lager-princip, precis som rekvisitan på en teaterscen (se fig. 23). Och det var i dialogen med Naturum som mina idéer vidgades.

Fig. 24. Fotografi på Kosterhavets naturums byggnad i Ekenäs. Byggnaden ritad av White Architects.

Fig. 23. Mellan huset vid Naturum. En nyfikenhet vad som gömmer sig där bakom.

Fig. 25. Färjan anlägger vid Ekenäs hamn, Sydkoster, 50 meter från Naturum.

Skalan av havet

5 kategorier

En strategi som används för att närma sig havet, men också för att skapa en djupare förståelse för dess sekvenser och variationer, är det jag kallar skalan av havet. Skalan fungerar både som ett analytiskt verktyg och som en upplevelsebaserad ingång för att tolka och förstå de olika sätt som havet möter människan. Grunden för de fem olika kategorierna är bland annat de perspektiv som belysts i den utforskande delen av arbetet.

Kulturella och poetiska uttryck har länge försökt fånga denna känsla. Lundell (1982) sjunger om att stå så nära strandkanten att man kan kyssa havet, Södergran (1916) beskriver känslan av det oändliga blå, medan Torsson (1989) beskriver gränserna mellan land och vatten och upplevelsen av att vara mitt i havet. Dessa skildringar uttrycker olika skalor, från det intima och nära till det vidsträckta och abstrakta.

Skalan av havet formas därav av distans, höjdskillnader och rumslighet — faktorer som påverkar både vår fysiska upplevelse och vår känslomässiga tolkning av platsen. Inom landskapsanalys talar man om landskapssekvenser och perceptuell skala, där landskapet upplevs olika beroende på betraktningsavstånd, rörelse, vyernas inramning och hur kroppen förhåller sig till rummet (Appleton, 1975; Tuan, 1977).

Distans: Ju längre bort horisonten är, desto mer abstrakt och överskådligt upplevs havet. Nära vattenlinjen blir upplevelsen taktil, ljudlig och fysisk, vågor, doft, vind och temperatur aktiverar våra sinnen.

Höjdskillnader: Att betrakta havet från en klippa, en brygga eller ett utkikstorn förändrar inte bara perspektivet, utan också känslan av kontroll, överblick och dramatik.

Rumslighet: Havet saknar tydliga gränser, det är ett öppet, horisontellt rum där rörelse (av vatten, ljus, moln, båtar) dominerar. Detta kan skapa en känsla av frihet, men också av litenhet och oändlighet.

Genom att analysera platsen utifrån dessa faktorer kan man identifiera och förstärka olika skalor, från det kroppsnära och lekfulla vid vattenbrynet, till det kontemplativa och storslagna vid horisontlinjen. Dessa skalor hjälper oss att skapa mångdimensionella upplevelser av havet och förstå det både som fysisk miljö och som kulturellt symbolrum.

En glimt

Du ser havet mellan grenarna, mellan husen eller långt där borta mellan bergen. Det är här nyfikenheten byggs upp, ett första närmande och en längtan efter att se mer. Begränsningen skapar nyfikenhet och spänning.

Det stora blå

Du ser havet framför dig. Det är stort, blått och oändligt, nästan abstrakt. Känslan av frihet och av att vara liten är påtaglig. Här har du utsikt, en vy där havet breder ut sig, och den avlägsna båten fångar din blick, likt horisonten som delar landskapet mellan himmel och hav. Det är detta möte som fångar din uppmärksamhet.

Strandkanten

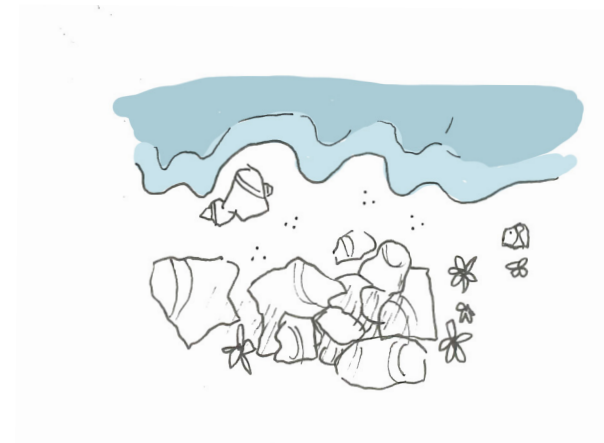
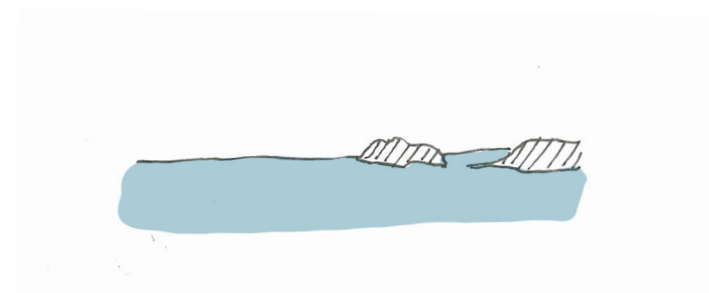
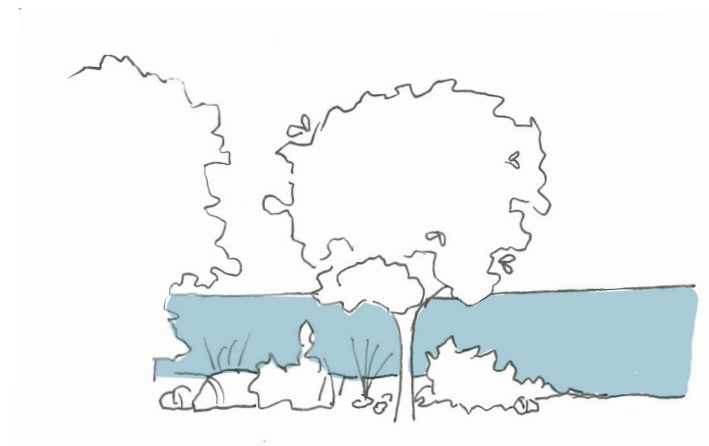
Du står vid strandkanten, så nära att du nästan kan kyssa havet. Här iakttar du mötet mellan hav och land, hur vågorna slår upp mot stranden och hur havet pulserar fram och tillbaka. Vid strandkanten måste du sträcka fram handen på för att känna på vattnet, en hälsning mellan människa och hav.

I vattnet

Du simmar i havet, flyter på rygg och låter tårna borra sig ner i sanden. Ibland dyker du ner och ser på fiskarna medan vaderna kittlas av sjögräs. Du har förflyttats till en värld under ytan, en helt annan värld än den ovanför.

Kunskap

Den femte kategorin är kunskap, allt vi vet om havet utan att själva vara där. Det är det som Naturum informerar om, det vi såg på filmen under biologilektionen eller det vi har läst om i romaner och sett på film. Havet finns i berättelserna från vänners semesterresa till Kanarieöarna eller i historien om fisken som din farfar drog upp. Vi lär känna havet genom andrahandskällor, och den aspekten är viktig. Det är ofta där vi först möter havet, där förväntningar och frågor väcks.

Kärnan till platsen

"Have to understand: what places might be, are and have been."
(Dee, 2001)

I den utforskande delen har havet tolkats, liksom landskapet och essensen av Kosterhavet. Det är just denna essens som utformningen ska vila på – platsens kärna. Det handlar bland annat om det karaktäristiska landskapet med tydliga landmärken såsom fyren, båken eller den röda sjöboden (Tekniska museet, 2021; Rietz, 2022). Men det handlar också om hur människan genom århundraden har gjort havet tillgängligt – till exempel genom bryggor och båtar (Hasslöf, 1977; Lind, 2002).

Platsens kärna handlar också om landskapets former – det unika landskap som formats av både hav och is, från Bohusläns bördiga dalar till det karaktäristiska klipplandskapet. När man ser på helheten, eller följer berget med handen, kan man ana hur ön har formats. Spåren visar isens rörelser över klipporna, eller hur havets mjuka men envisa vågor under årtionden format även det hårdaste sten till något som kan upplevas mjukt (Naturvårdsverket, 2005; Carson, 1995).

När det gäller rörelse har jag förhållit mig till bergets formspråk och riktning, då detta är en viktig karaktärsbärare och ett kännetecken för landskapsbilden i Bohuslän (Lind, 2002; Hasslöf, 1977).

Detta sätt att tolka landskapet bygger på ett landskapsarkitektoniskt förhållningssätt där platsens fysiska och kulturella lager vävs samman till en rumslig upplevelse (Dee, 2001; Schibbye & Pålsson, 2001). Frågan om vad som utgör platsens "kärna" berör också våra mentala och känslomässiga band till miljön – något Tuan (1977) beskriver som sambandet mellan space och place.

Diabasgångar

I Kosterhavets skärgård kan du hitta diabasgångar i klipporna. I graniten sträcker sig svart diabas fram och skapar ett randigt intryck, ett unikt geologiskt landskap (se fig. 26).

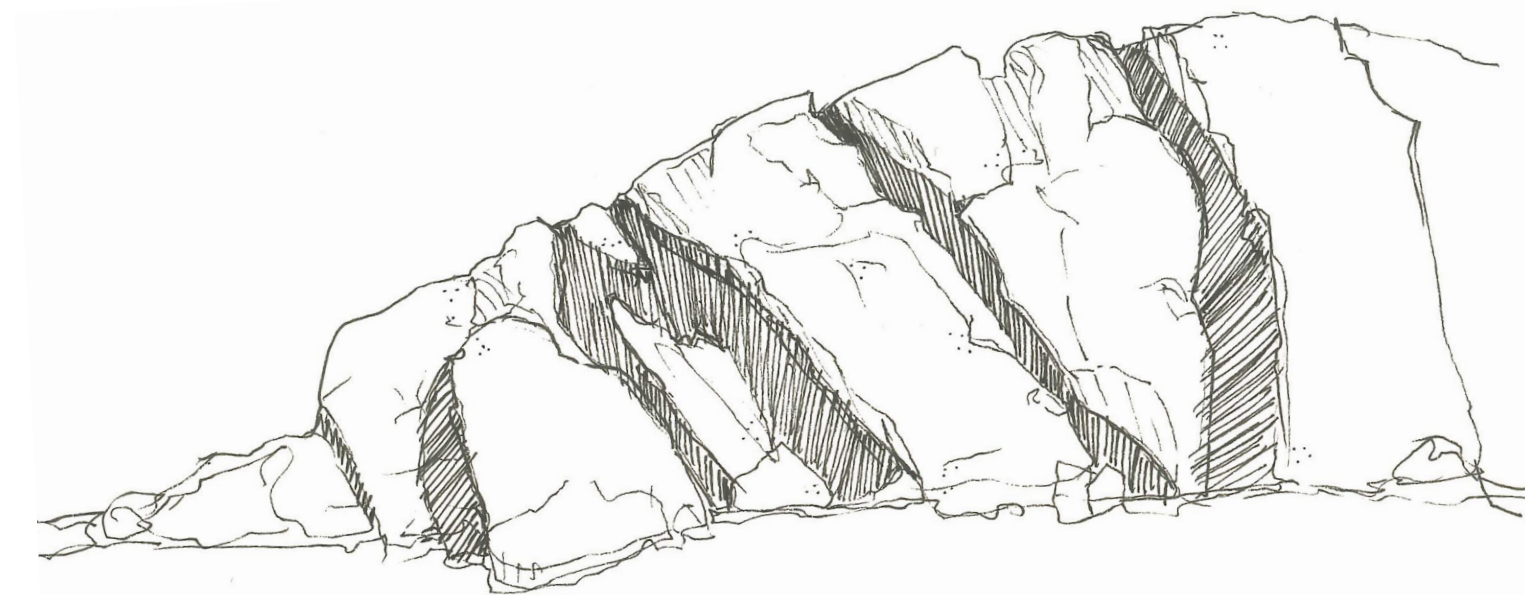

Fig. 26. Diabasgångar i Kosterhavets skärgård.

4 Nedslag

I projektet har jag valt att avgränsa mig till Sydkost, en av de två största öarna i Kosterhavet. Den ön som är mest besökt. Jag har även valt att avgränsa mig till fyra platser där jag gör nedslag (se fig. 27). Platserna är utvalda för att främja tillgängligheten till Kosterhavets nationalpark, både fysiskt och mentalt.

Urvalskriterier för platserna:

- Geografisk närhet till Naturum
- I anslutning till redan etablerade stråk
- En plats som idag saknar fysisk tillgänglighet eller har potential att erbjuda en förbättrad upplevelse

De olika platserna har fått olika omfattning av gestaltungsingrepp, det beror på bland annat det specifikt olika platserna och deras förutsättningar men även att negativa ingreppen i naturen ska vara mindre men med en stor positiv påverkan på besökaren.

Förhoppningen med utformningen är att inspirera till att fler platser prioriteras för ökad tillgänglighet, både fysisk och mental, samt att det framtagna förslaget ska kunna tillämpas på andra platser med liknande behov och förutsättningar.

De valda platserna kan delas in i två kategorier, huvudplatser samt andra platser. Huvudplatserna har ett mer detaljerat gestaltungsförslag, och ligger närmast naturum. Andra platser är lämpade för liknande gestaltningar men är redovisade mer övergripande då de behöver undersökas noggrannare.

Huvudplatser

- 01 Lilla udden
- 02 Kikaren

Andra platser

- 03 Viken
- 04 Rörvik

Fig. 27. Karta över Kosterhavets nationalpark med utmarkerade entréer och fokusområde.

Kapitel

U T F O R M A

Vad kommer du få läsa om?

- Analys
- 01 Lilla udden
- 02 Kikaren
- Andra platser (03 och 04)

Efter att ha kokat ihop den utredande och utforskande delen och tillämpa i projektet så kommer vi äntligen till den utformande delen: Gestaltungsförslaget. I det här kapitlet kommer du få se och läsa om de platserna projektet har valt att omfamna och utformna. Kapitlet inleder med analyser för att ge en bättre bild av de valda platsern, för att sedan presentera gestaltningen.

PLATSANALYSER

Det första steget i gestaltningsarbetet var att genomföra analyser, både i plan samt av landskapet, kulturen och historien, vilket beskrivs mer utförligt i kapitlet Utforska. Syftet med analysen var att förstå platsens rumsliga förutsättningar, historiska lager och sociala värden för att formulera ett förankrat gestaltningsförslag (Tuan, 1977; Schibbye & Pålsson, 2001).

Den analysmetod som användes, och som tidigare nämnts i metodkapitlet, utgår från Kevin Lynchs (1960) karaktärsanalys – en metod jag har inspirerats av, samtidigt som projektets analysmetod har anpassats till platsens unika förutsättningar. Lynch betonar vikten av att identifiera element såsom gränser, stigar, noder och landmärken för att förstå hur människor uppfattar och navigerar i ett landskap (Lynch, 1960).

Likt Lynch (1960) har jag bland annat studerat gränser och rörelsemönster – i detta fall befintliga stigar och vägar, samt hur gränsen mellan hav och land bemöts, exempelvis genom en brygga eller klippa (se s. 22 angående mötet mellan hav och land).

Analysen fokuserar på att bemöta konceptet, både i områden kopplade till "skalan av vattnet" (se s. 36) och det platsspecifika, där viktiga kvaliteter på platsen noteras.

Genom platsbesök och observationer identifierades även vilka delar som används frekvent och vilka som upplevs som avskilda eller utforskade, vilket bidrog till att ringa in både potentialer och problemområden (Schibbye & Pålsson, 2001).

Särskild uppmärksamhet har ägnats åt platsens fysiska förutsättningar, exempelvis vindutsatthet, varierande vattennivåer samt solens läge. Eftersom platsen är kustnära är den särskilt utsatt för vind, skiftande vattennivåer och variationer i växtsäsong, vilket ställer krav på robusta och flexibla lösningar i gestaltningsarbetet (Naturvårdsverket, 2005; 2019; Svenskt Trä, 2025).

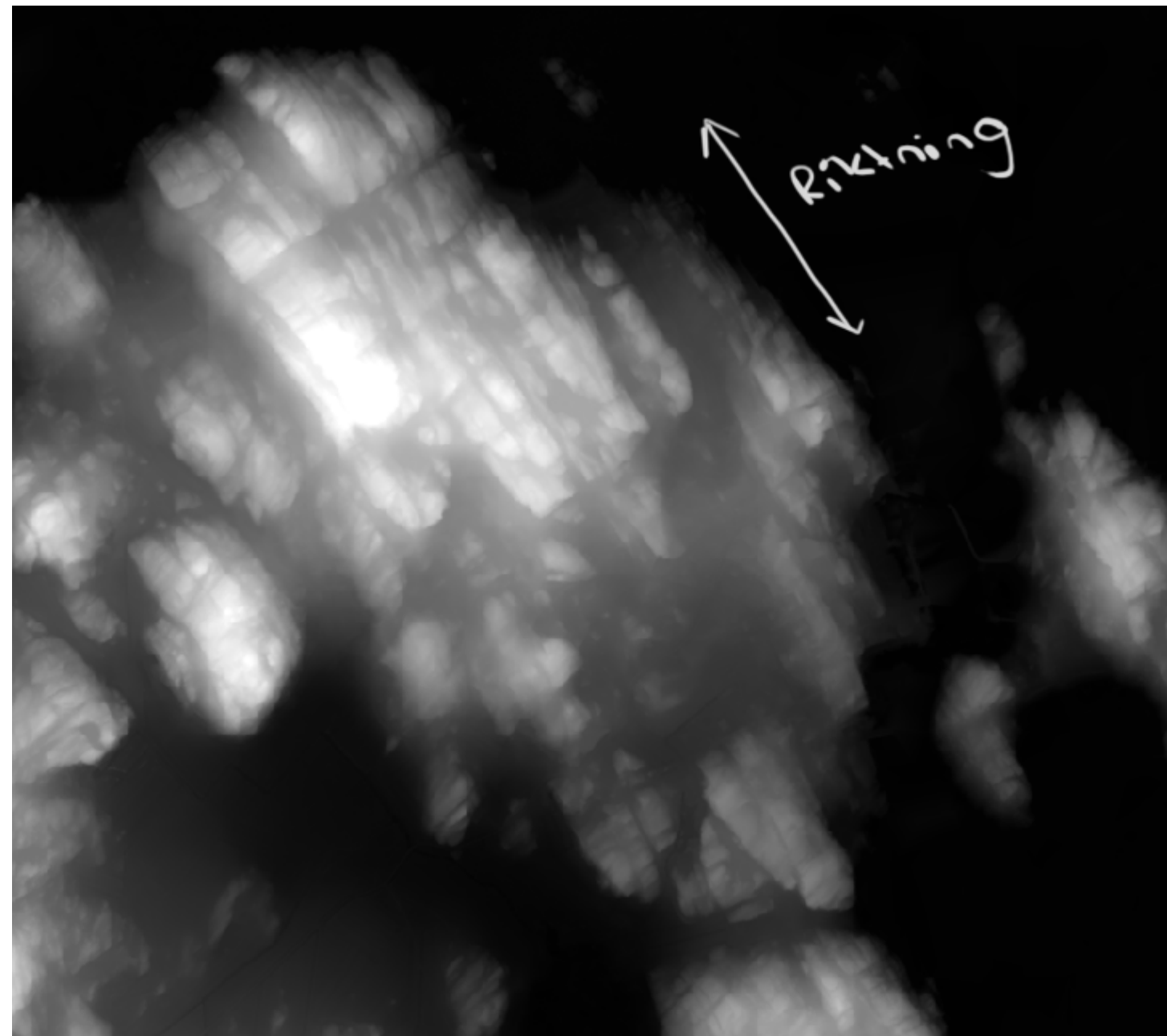

Fig. 28. Höjddata över valt område på sydoster, Ekenäs. Bergets riktning och sydkosterskupering kan ses tydligt i bilden.

Fig. 30. 1 - Gräs, klippställ, sand hav.

Fig. 31. 2 - På klippstället utblick mot Ekenäs hamn och Naturum.

Fig. 32. 3 - Från tallskog till öppet.

Fig. 33. 4 - Bergets skårer.

Fig. 34. 5 - Klippa och hav.

Fig. 35. 6 - Tallskog, lägre vegetation och klippställ.

Fig. 36. 7 - Sand och tång mellan klippställen.

Fig. 37. 8 - Öppen hagmark.

Fotografier av karaktären

Fotografier som visar på karaktären vid Sydkosters strandkant.

Fig. 38. Karta över vart fotografierna är tagna.

Fysisk tillgänglighet

I samhället Ekenäs finns i dag bryggor som gör både vatten och båtar tillgängliga för allmänheten, särskilt runt hamnen. Längs vandringsleden finns det även träspänger utplacerade på två platser: den första ligger i direkt anslutning till Naturum, och den andra cirka hundra meter därifrån (se fig. 40). Båda platserna har antingen stensamlingar eller brantare klippor, vilket gör det svårt att anlägga en traditionell stig. Här underlättar spängerna för besökare att ta sig fram.

Koster har många vandringsleder och stigar. Söder om Ekenäs finns en stig (se fig. 39) som är mestadels slingrande, ibland rak, delvis platt men också mer kuperade partier. Den passerar genom olika typer av naturmiljöer: klippor, ängs- och hagmarker, skog och strand (se s. 45). Stigen kan dessutom vandras som en rundslinga, där man börjar och slutar på samma plats, eller välja att fortsätta vidare på vandringsleden.

På Koster finns många vägar, oftast grusvägar, som bidrar till ökad tillgänglighet på ön. De valda platserna har i dag olika grad av närhet till dessa vägar (se fig. 39). Vägarna kan också nyttjas för att nå de valda platserna på ett mer tillgängligt sätt.

Områdets strandkanter där vandringsleden går i dag, har brister när det kommer till fysisk tillgänglighetsanpassning, men det finns möjlighet att öka den fysiska tillgängligheten.

Fig. 39, analys över den fysiska tillgängligheten över det valda området, Ekenäsområdet.

Fig. 40, En av träspångarna längst vandringsleden, Ekenäs, Koster. Spången är utformad med räcke, trappa samt halkskydd i form av nät.

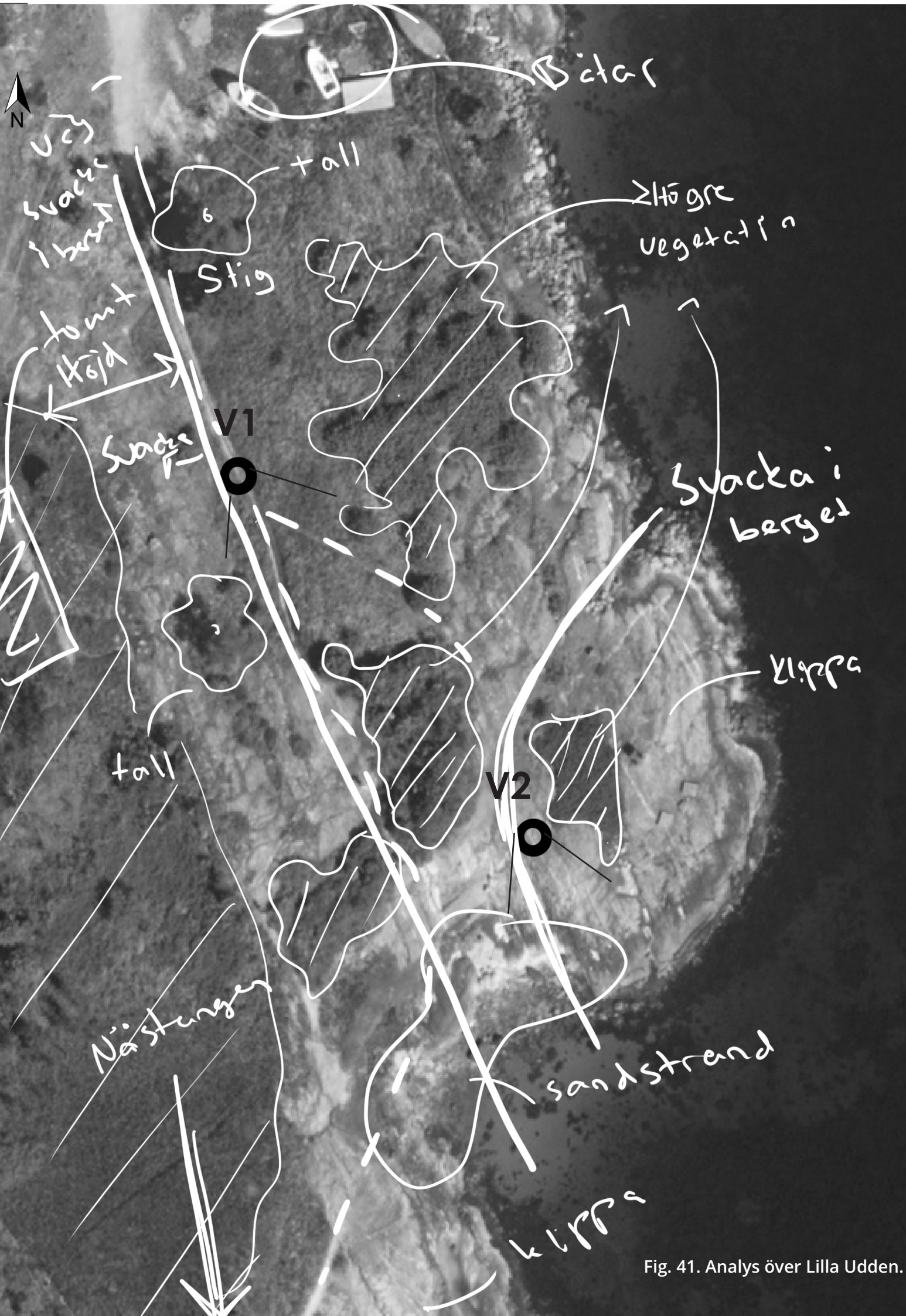

Fig. 41. Analys över Lilla Udden.

01 Lilla udden

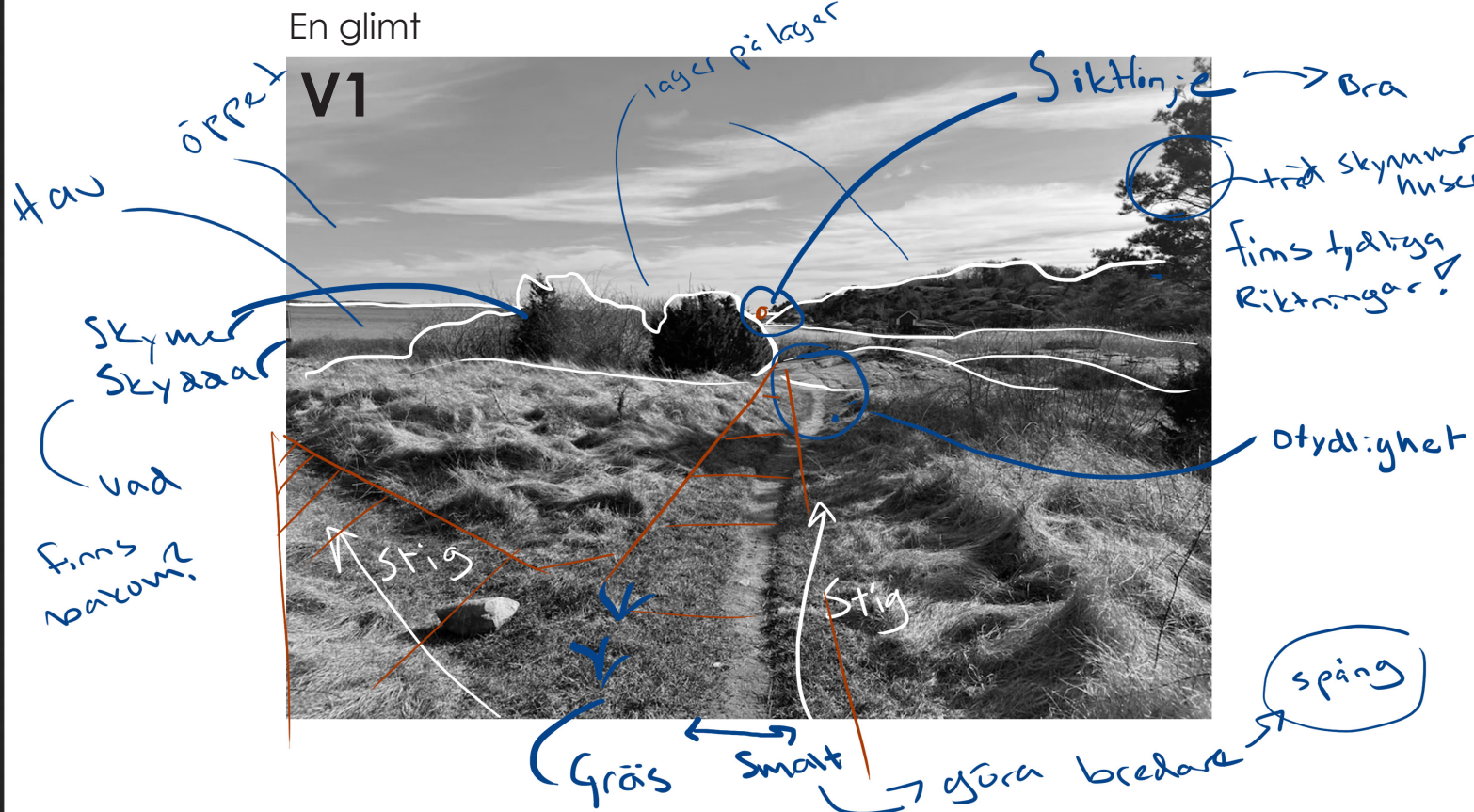

Fig. 42. Vy 1 över befintlig stig. Vegetation skapar en glimt. Foto: Mathilda Freij (2025).

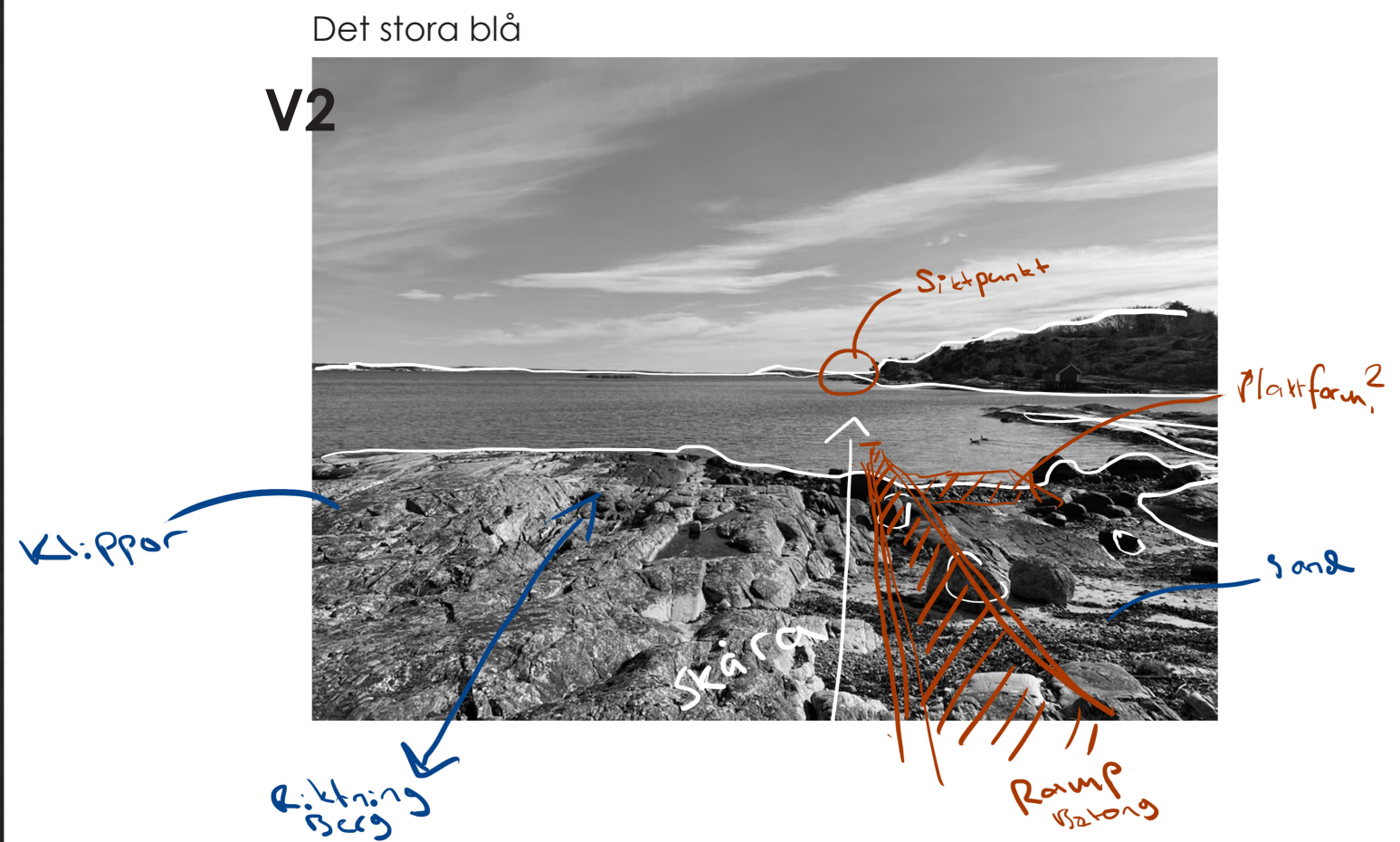

Fig. 43. Vy 2 över befintlig stig. Havet öppnar upp sig och strandkanten är nära, men inte tillräckligt nära för att havet ska bli mindre abstrakt. Foto: Mathilda Freij (2025)

01 Kikaren

Fig. 44. Analys i plan över udden vid Nästängens fot.

Det stora blå

Fig. 45. Vy 1 över udden. Klippa möter det stora blåa havet. Långt där borta ser man land om vädret är klart. Foto: Mathilda Freij (2025).

Sammanfattning av anlays

I utformningen har jag valt att förhålla mig till den befintliga miljön genom att använda de stigar som redan finns på plats, samt ta hänsyn till vegetationen, såsom buskar och träd, för att minimera ingrepp i naturen och bevara platsens karaktär.

Efter analyserna har intressanta områden för gestaltningen markerats med aspekterna nämnt ovan inkluderat. Se intressanta område (markerat rosa) i fig. 45 och fig. 46.

01 Lilla Udden

Platsen har i dag en befintlig stig som löper i en svacka från grusvägen ner till strandkanten, vilken jag har valt att följa för att minska påverkan på naturen. Det finns även en diagonal stig som jag förhåller mig till, liksom den befintliga vegetationen som bidrar till platsens spatiala upplevelse, en spatial upplevelse där vegetationen skapar en mer småskalighet i det stora och öppna.

Topografin kännetecknas av en nedsänkt svacka i samma riktning som både berget och stigen (se fig. 41), vilket skapar goda förutsättningar för att placera en ramp på ett naturligt sätt.

Platsen ligger i utkanten av det bebyggda området. Två hus ligger cirka 50 meter västerut, och mot norr kopplas platsen samman med bland annat en grusväg, båthus och en pir. Längre bort finns även Naturum och fler byggnader. Här öppnar havet upp sig i slutet av Ekenässundet.

02 Kikaren

Kikaren är en öppen plats där stigen leder fram från en skogsdunge. Norr om platsen reser sig en höjd. Jämfört med Lilla Udden (01) upplevs denna plats som mer avlägsen, omgiven av mer naturliga inslag, och den är belägen inom ett naturreservat. Platsen kännetecknas av en tydligt definierad udde med klippor som sluttar ner mot havet. Samtidigt finns här flatare partier som kan underlätta placeringen av konstruktioner. Från denna punkt öppnar havet upp sig mot fastlande.

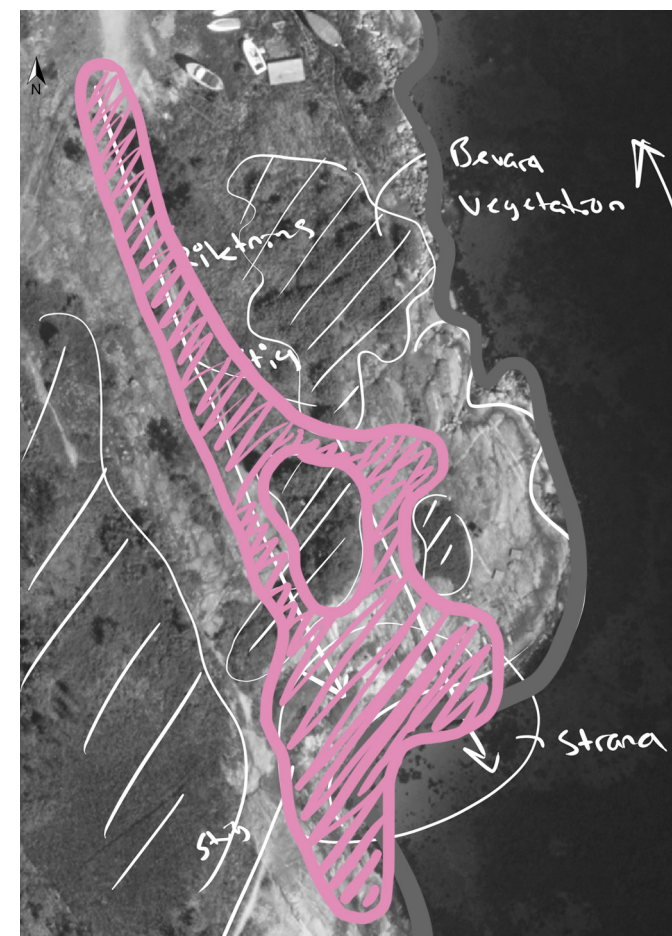

fig. 45. Intressant område 01 Lilla udden

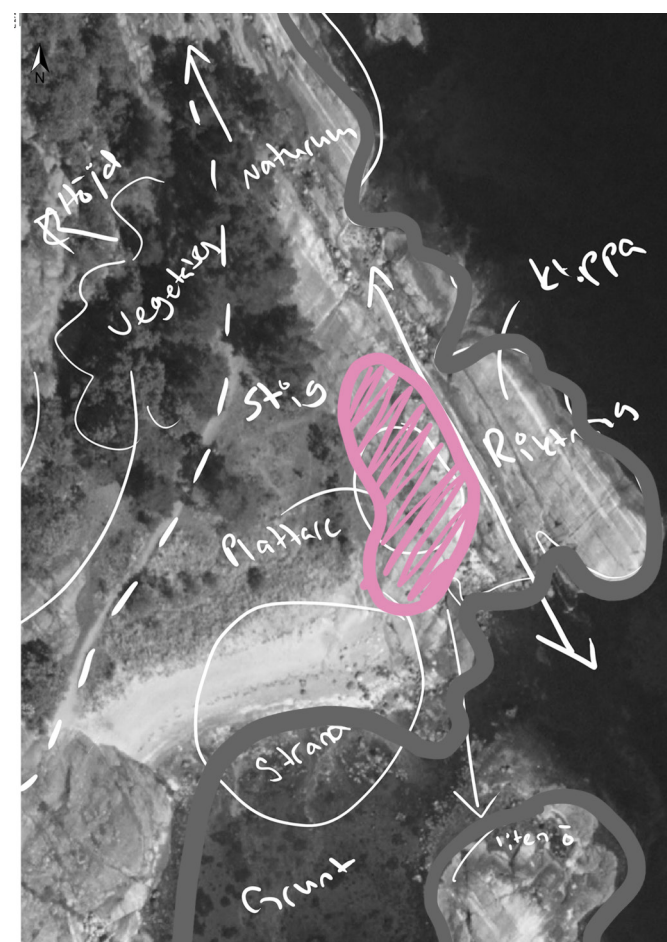

fig. 46. Intressant område 02 Kikaren

Förslaget

01 Lilla udden

Vid slutet av sundet, nära Ekenäs, sträcker sig Lilla Udden ut mot Kosterhavet, en plats där natur och arkitektur samspelar för att göra havet mer tillgängligt. Genom en serie välkomnande sekvenser leds besökaren från skogsstig till klippor, från spång till strand, tills vattnet är inom räckhåll. Här suddas gränser ut mellan land och hav, och besökare och plats. Lilla Udden blir en naturlig förlängning av landskapet, en plats att upptäcka, känna och uppleva Kosterhavet.

Lilla Udden blir en plats där alla, oavsett förmåga, får möjlighet att uppleva kustens olika element: klippor, strand och hav. Platsen fungerar som en naturlig förlängning av Naturum och blir en förlängd entré in i naturreservatet, en plats som bjuder in både till reflektion och fysisk upplevelse av Kosterhavet.

Fig. 47. Perspektivbild från sjöboden och bryggan. Vy 1 i planen.

Fig. 48. Befintligt avtryck i form av stig (grå) samt det nya avtrycket efter gestaltning (rosa), nya förslaget använder sig av befintliga avtryck.

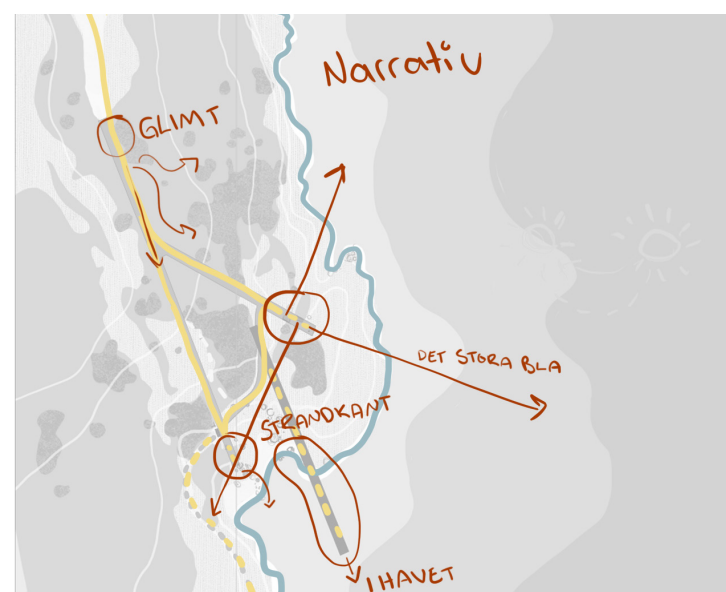

Fig. 49. Rörelse efter förslaget samt det narrativ platsen kommer ha, kopplat till skalan av vattnet, där flera skalor av vattnet inkluderas i platsen.

Fig. 50. Formspråket och riktningar. Raka linjer möter organiska linjen och strandkanten. En fin balans i formspråket som avspeglar platsen och befintliga rörelsestråk.

Fig. 51. Illustrationsplan över förslaget, skala 1.500.

Sjöboden och bryggan

01 Lilla Udden är utformad med en rastplats som är placerad på vardera sidan om träspången. Platsen erbjuder möjlighet att sitta en stund, både i sol och skugga, beroende på vad som föredras, för att skåda omgivningen eller söka skydd från vinden, oavsett om den kommer från sundet i norr eller från det öppnare havet i söder. Sjöboden har bänkar i båda riktningarna tack vare att konstruktionen är förskjuten åt varsitt håll (se fig. 52). Om man går lite längre ut på träspången kan man även slå sig ned på "bryggan", dingla med fötterna, sola eller fika.

Sjöboden och bryggan tillför komfort för besökarna, vila och skydd. När det gäller tillgänglighet ökar de inte bara den fysiska tillgängligheten, utan skapar även en plats där man kan sitta ner och ta in omgivningen. Det är ett exempel på hur även mental tillgänglighet kan främjas. När man promenerar på träspången mot sjöboden och bryggan möts man av en tydlig inramning, en inramning av en scen där en båt kan passera och med utsikt mot ön på andra sidan sundet.

Material

Sjöbodens sidor är beklädda med träpanel i gran, ett träslag som i behandlad form tål fukt bättre. Träet är impregnerat och målat med röd linoljefärg, vilket bidrar till att skydda ytan, underlätta underhåll och samtidigt bevara träets naturliga ådring. Linoljefärgen är dessutom ett miljövänligt alternativ eftersom den avger färre kemikalier till omgivningen, vilket gör den särskilt lämplig för användning i känsliga naturmiljöer (Svenskt Trä, 2025). Se fig. 53, 54 för mått.

Sjöboden är fäst i träspången men även i varandra, samt förstärkt med en horisontell regel vid "nocken" och träbalk för att klara av tuffa väderförhållanden.

Träspången (bryggan) är tillverkad av thermobehandlad furu. Furu har bättre motståndskraft mot yt slitage än gran, men kräver normalt behandling för att stå emot fukt och röta. Thermobehandling är ett kemikaliefritt och miljövänligare alternativ till exempelvis tryckimpregnering, och ger träet en förbättrad hållbarhet. Denna typ av behandling förenklar också underhåll över tid (Dolle, u.å.).

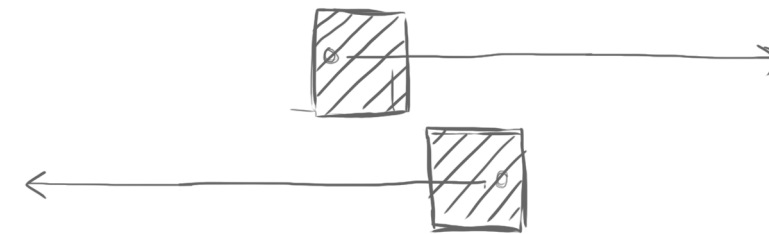

Fig. 52. Skiss över sjöbodens två delar i plan, samt deras riktningar (vyn).

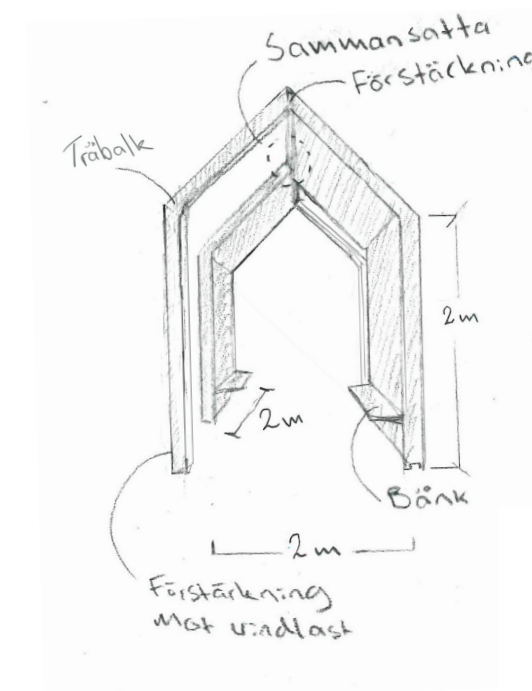

Fig. 53. Skiss med mått över sjöboden. Formen ramar in.

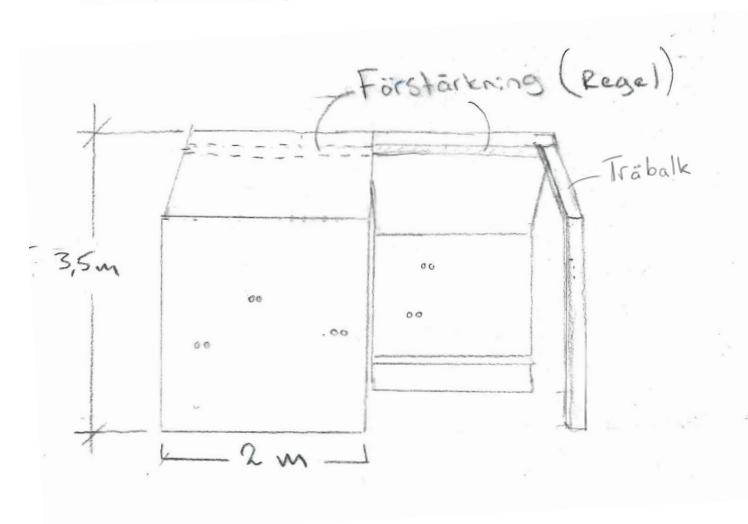

Fig. 54. Skiss med mått över sjöboden, från sidan.

Möten och gränser

Gestaltningen bemöter och undersöker olika typer av möten och gränser, både fysiska och upplevelsemässiga:

Mötet mellan besökare och plats

Utformningen skapar en intuitiv rörelse genom platsen med hjälp av riktningar, siktlinjer, målpunkter och återkommande röd färg som vägleder in i naturreservatet.

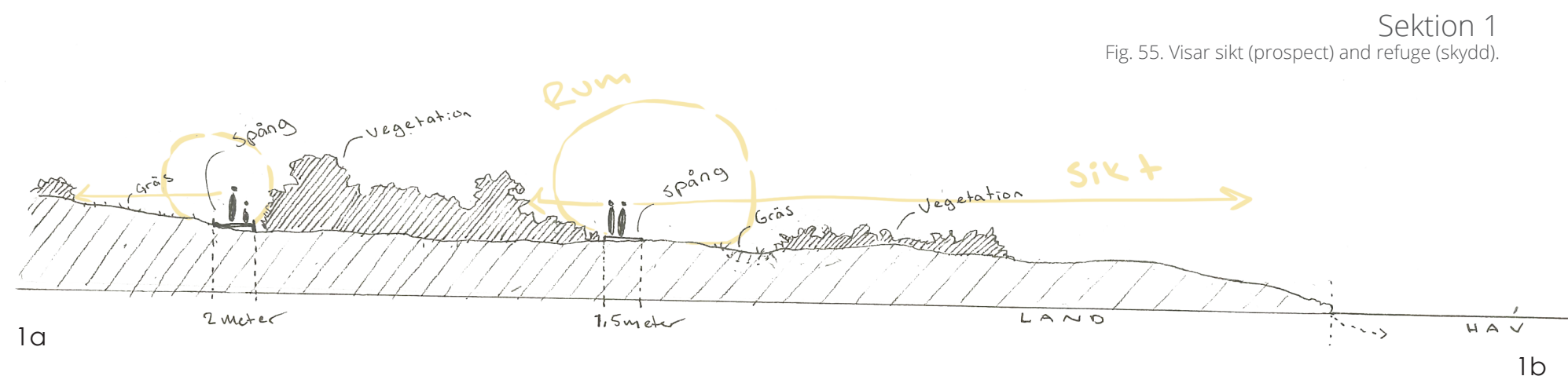
Besökaren leds vidare via spången (lutning 2-6%) som tydliggör rörelsen. Sekvenserna (se nästa sida, fig. 74) ramar in och väcker nyfikenhet, i linje med Norberg-Schulz (1980). Havet upplevs i flera steg: först som en glimt, sedan sittandes vid sjöboden, och till sist vid strandkanten och piren.

Förslaget utgår från besökarens upplevelse. Spångens placering anpassas efter befintlig vegetation som ger både sikt och skydd, samt skapar trygga kanter (se sektion 1, fig. 55). Sjöboden är strategiskt placerad för att ge vindskydd och utsikt i båda riktningarna.

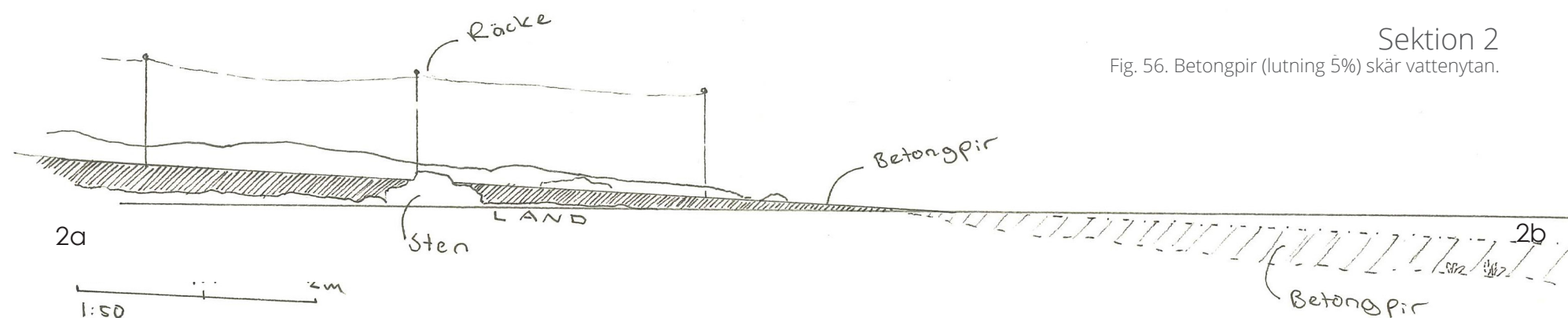
Mötet mellan hav och land

Förslaget hanterar gränsen mellan land och vatten med en sluttande betongpir (lutning 5%) som suddar ut övergången och gör vattnet mer tillgängligt (se fig. 56). Den mjuka lutningen skapar en naturlig koppling och möjliggör sömlös rörelse mellan elementen. Vattnet, med sin nivåskillnad på cirka 40 cm, integreras i kompositionen. Den robusta piren möter havet i alla dess skeden och smälter in i omgivningen, likt diabasgångarna (se s. 38, fig. 26).

Symboliska inslag som sjöbod och brygga förstärker upplevelsen, även från land får besökaren känslan av att sitta vid vattenbrynet.

0m 5m 10m
1:250

0m 2m
1:50

Mötet mellan konstruktion och natur

Både skarpa och mjuka övergångar används för att harmonisera arkitekturen med landskapet. Förslagets konstruktioner är inspirerad av redan befintlig landskapsbild för att stärka den visuella identiten.

Den raka spången i trä skapar en tydlig gräns, men avslutas vid strandkanten med en difus övergång. Stenen vävs in i träet för att inkludera den befintliga miljön samt markera en övergång (se fig. 57).

Träspängerna är något upphöjda, vilket i sin tur inte sliter på marken under. Förslaget strävar åt att försöka förhålla sig till den skyddade naturen.

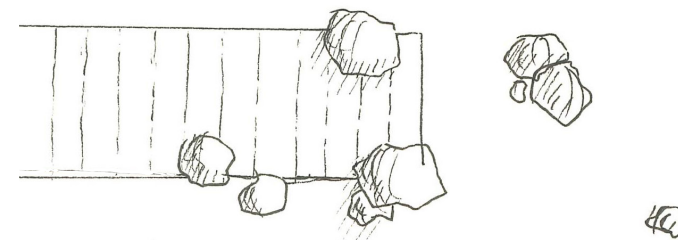

Fig. 57. Skiss i plan över träspångens övergång till strandkant. Stenar integreras i träet.

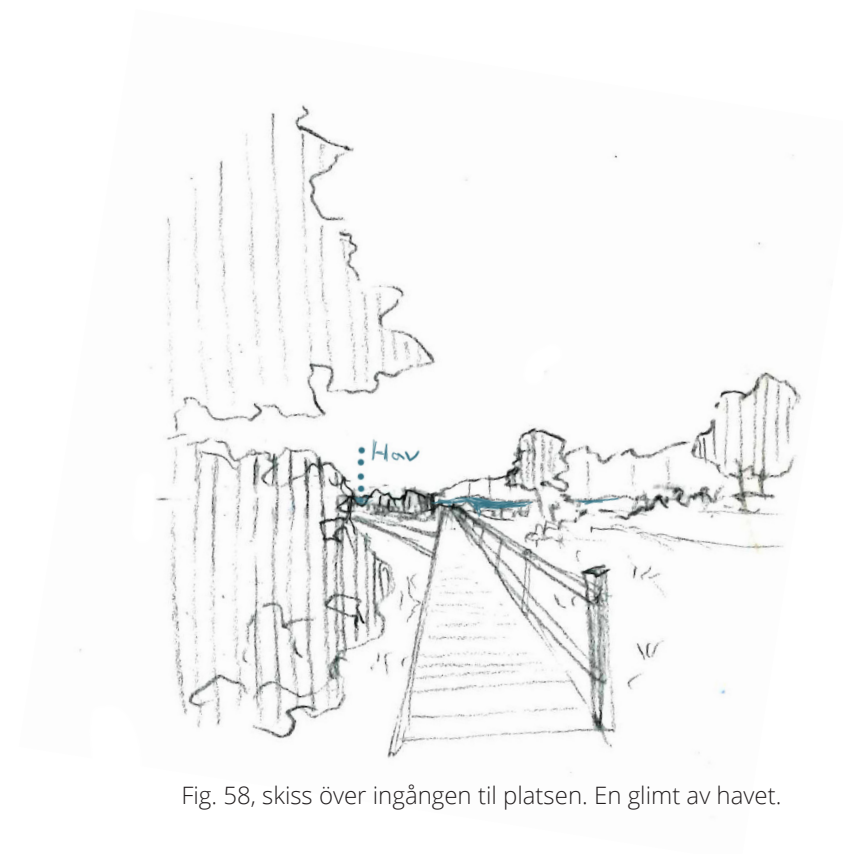

Fig. 58, skiss över ingången til platsen. En glimt av havet.

Vy 2

Strandkanten

Förslaget bemöter strandkanten på olika sätt. Här är gränserna mer diffusa, och det finns flera möjligheter att uppleva strandkanten. Du kan sitta på piren, gå eller rulla (rullstol, vagn osv.) tills vattnet nuddar tårna — gränsen är näst intill sömlös och som besökare kommer du riktigt nära.

Du kan också slå dig ner på stenhällen, använda träspången eller fortsätta din vandring nedför den röda trappan, ut och vidare in i naturreservatet. Strandkanten fungerar som en ytterligare entré till Kosterhavets nationalpark

Fig. 59. Perspektivbild över strandkanten. Vy 2 i planen.

02 Kikaren

Nästången är en höjd som ligger i Kosteröarnas naturreservat (se fig. 27 s. 43). Hit tar man sig till fots via en stig, cirka 700 meter från Naturum, och vid Nästångens fot finns klippor och stränder, bland annat 02 Kikaren. Väl ute på udden möter både besökare och klipporna havet. Här känns havets närvaro genom vinden, vågorna och det ständigt skiftande landskapet.

Förslaget innebär att en kikare placeras på klippan. I en plats som Kosterhavet, där mycket av det värdefulla ligger dolt under havsytan eller långt bort i horisonten, kan redskap som kikare få en särskild funktion, förvandla en vy till en aktiv handling – att titta efter något. Kikare tillgängliggör Kosterhavets nationalpark, och tillåter besökarens nyfikenhet styra blicken.

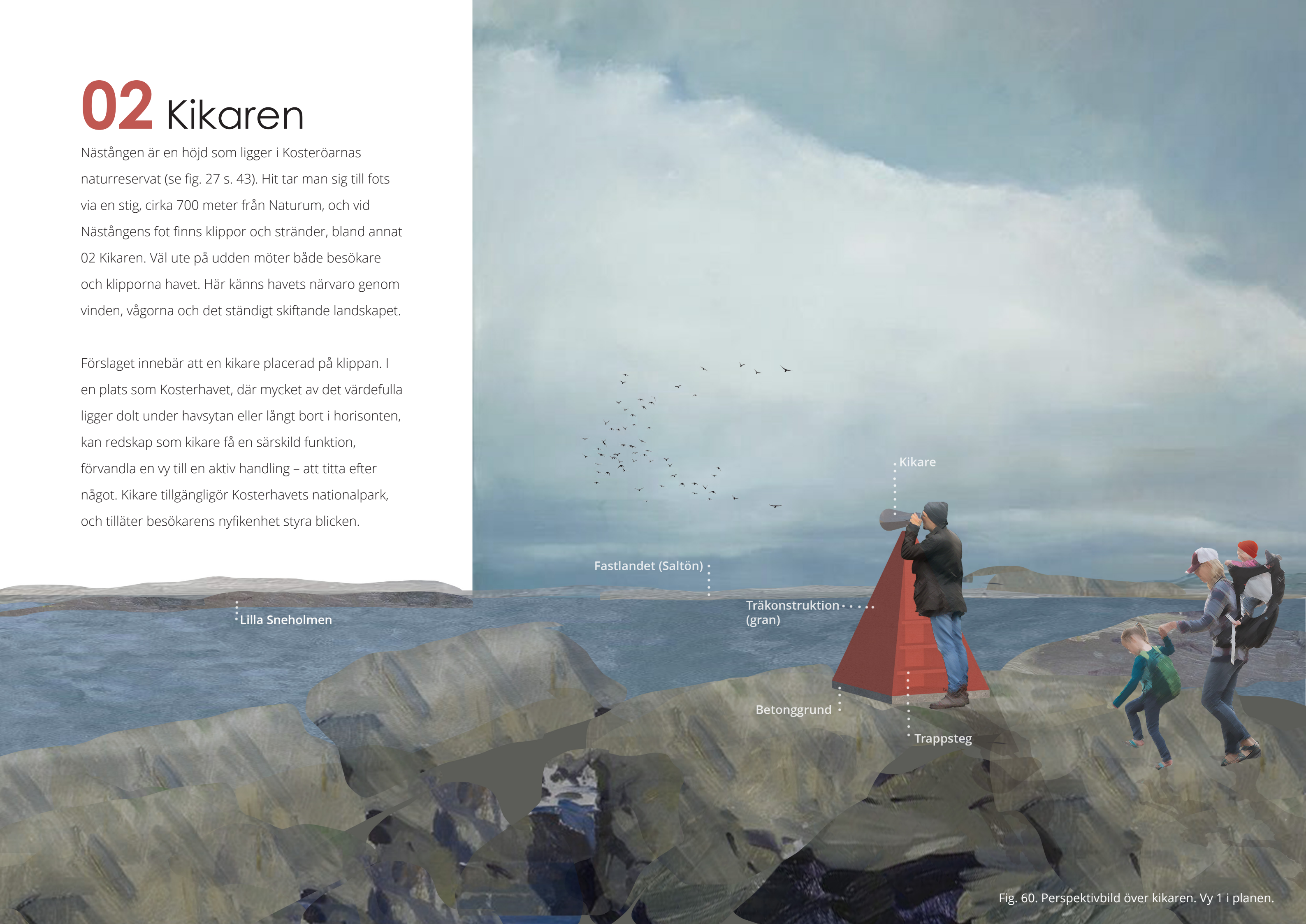

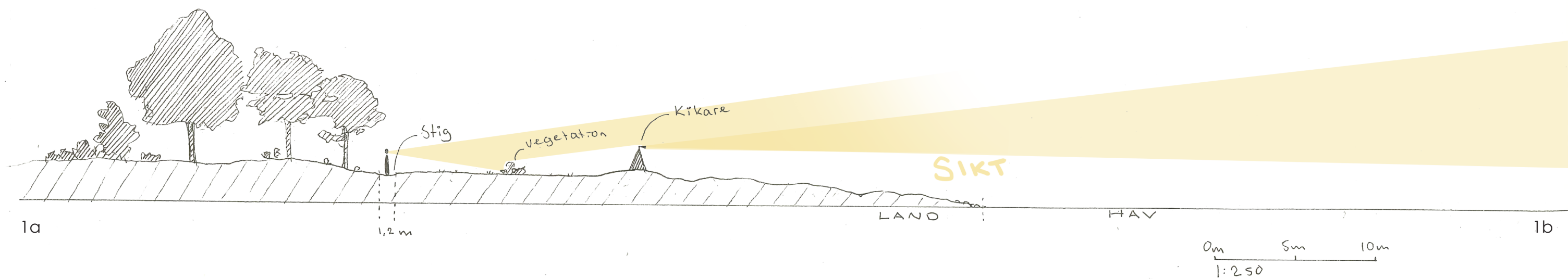
Fig. 60. Perspektivbild över kikaren. Vy 1 i planen.

Fig. 61. Illustrationskarta över området kring kikaren.

Sektion - sikt

Sektionen visar kikarens förhållande till omgivningen både topografiskt samt rumsligt. Platsen är öppen och sikten är lång.

Sektion 1

Fig. 62. Sektion 1 visar rumslighet och den fria sikten.

Fig. 63. Vinga fyr och båk. Foto: Mats Schagerström/TT

Form och färg

Kikarens färg och form är inspirerad av båken till Vinga fyr i Göteborgs skärgård (se fig. 63), ett landmärke i rött trä precis som sjöboden. Den hjälper en att orientera med sitt ljus, en båk är ett landmärke på land som vägvisar utan ljus (Rietz, 2022), i det här fallet inte sjöfarare utan Kosterbäckens besökare. Den är liten men synlig på avstånd, vilket lockar besökare vidare in i Kosterhavets storslagna natur, att upptäcka mer, att se längre. Ett litet inslag i landskapet, men med stor inverkan på upplevelsen.

Likt Naturum och sjöboden är kikaren (konstruktionen som kikaren står på) gjord av trä, precis som sjöboden, och träslaget är gran. Ett träslag som tål väta bättre, och med hjälp av termobehandling blir hållbarheten ännu längre i det saltsatta läget (Svenskt Trä, 2025). Träet målas i samma färg som sjöboden, röd linoljefärg. Träkonstruktionen är placerad på ett förankrat betongfundament.

Konstruktionen på alla fyra sidor är träpanelsbeklädd, den fjärde sidan har även trappsteg vilket underlättar för bland annat barn. Se fig. 64, 65 för mått.

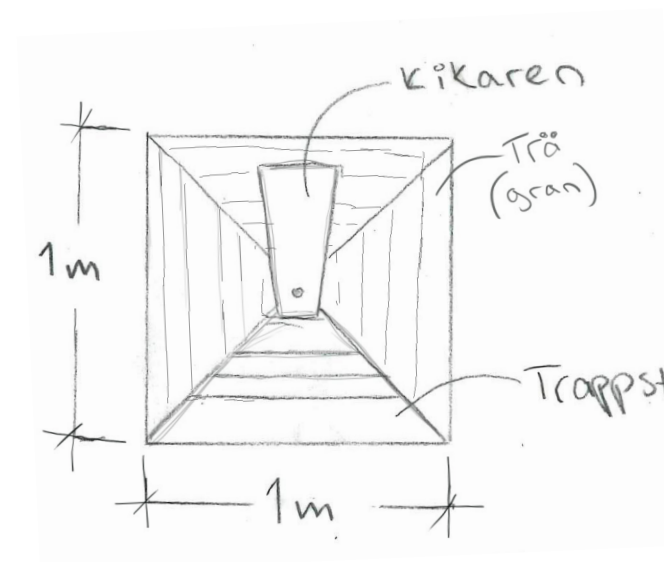

Fig. 64. Kikaren i plan, med mått.

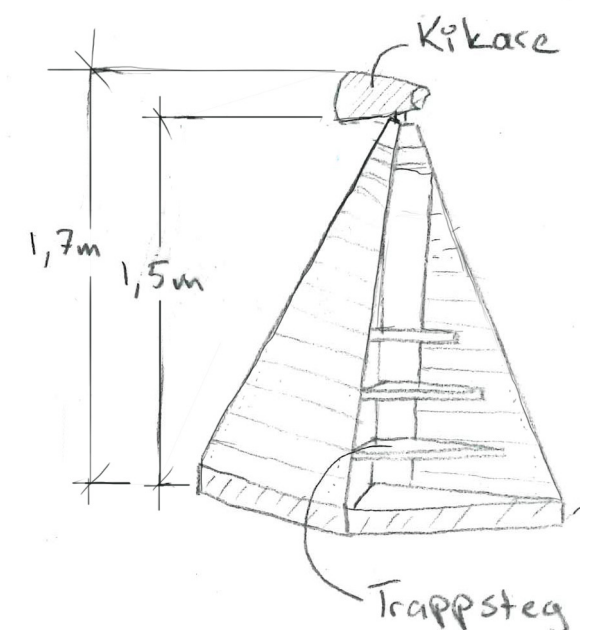

Fig. 65. Kikaren i från sidan, med mått.

Andra platser

Gestaltningförslagen 01 Lilla Udden och 02 Kikaren utgår från naturvägledning med fokus på plats, besökare och tillgänglighet, och syftar till att skapa positiva upplevelser med respekt för platsens värden. Även om förslagen är platsspecifika, kan de anpassas till liknande miljöer.

Kosterhavet rymmer stor potential att stärka både tillgänglighet och naturupplevelse. Under arbetets gång har jag successivt utvidgat mitt intresseområde och undersökt vilka fler platser i närområdet som lämpar sig för liknande insatser. Kapitlet avslutas därför med två mer övergripande förslag som illustrerar hur små åtgärder kan ge stor effekt, i linje med projektets övergripande idé. Dessa platser kräver ytterligare utredning för att kunna utvecklas till mer detaljerade gestaltningsidéer.

03 Viken

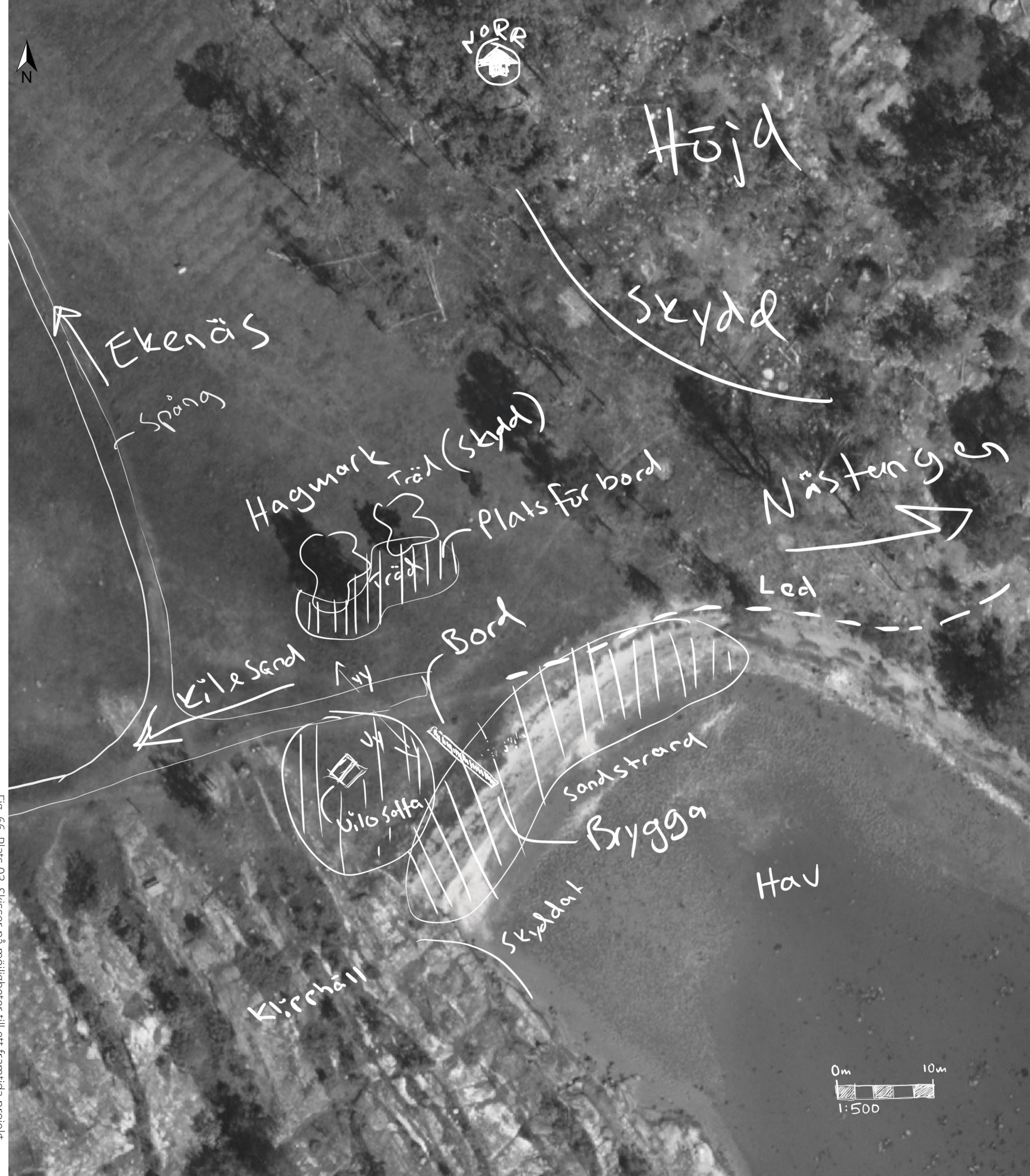
Platsen är en skyddad havsvik (se fig. 66), belägen bortom Nästangen och Kikaren, nåbar via en stig eller en mindre väg cirka 150 meter västerut. Här, där havet möter hagen i ett stilla möte, breder landskapet ut sig i lågmäld skönhet. Platsen ligger nära Kilesands badstrand, men känns mer avskild, som en viskande vik dit bara vinden och nyfikna fötter hittar. Det långgrunda vattnet, det öppna solljuset och det naturliga vindsyddet från omgivande terräng gör viken till en idealisk plats för vila, en kaffestund eller en stillsam lunch i naturen.

Gestaltningförslaget för denna plats kretsar kring återhämtning och närvaro som främjar den mentala tillgängligheten till havet. Här föreslås ett långsträckt bord, vars form gradvis övergår i en smal brygga som söker sig ut mot vattnet. Det skapas en rytm i landskapet, ett flöde från äng till strandkant, från bord till brygga, från människa till hav. Möjligheterna är flera: att slå sig ned vid bordet i gemenskap, eller att sitta ensam på bryggan med dinglande ben och blick mot horisonten.

03 Viken tillför något nytt till helheten. Varken 01 Lilla Udden eller 02 Kikaren har en tydligt utformad plats för att äta eller vila. En sådan konstruerad punkt, enkel men omsorgsfullt gestaltad – kan göra naturen mer tillgänglig även för ovana besökare. Den erbjuder en tydlig paus, ett tillfälle att stanna upp, att känna platsen.

För att skapa sammanhang med övriga gestaltningförslag föreslås detaljer i rött trä, i linje med sjöbodstemat i 01 Lilla Udden. Inspirerad av Parc de la Villette (s. 31), där paviljonger byggts utifrån en gemensam modul, kan även 03 Viken få en arkitektonisk struktur som anknyter till en sjöbod, men i upplöst, lekfull form. Ett tak, en skuggande vägg, ett bord, delar som tillsammans bildar en närvaropunkt i landskapet. Ett avtryck som viskar snarare än ropar, i samklang med Kosterhavet.

Fig. 66. Plats 03. Skisser på möjligheter till ett framtida projekt.

04 Rörvik

Rörvik ligger cirka 700 meter från Naturum och nås via en grusväg. Platsen används idag som badstrand och fungerar även som startpunkt för snorkelleden samt som destination för Naturums guidade turer. Detta gör Rörvik till en självklar plats för en framtida gestaltungsinsats, en plats där naturpedagogik redan möter havet.

Viken har en långgrund sandbotten som gör platsen inbjudande för bland annat barnfamiljer. På den västra sidan (se fig. 67) breder klippställar ut sig som stora ryggar av sten, med små strandfickor mellan sig, en variation som skapar både dynamik och intimitet.

Ett utökat gestaltungsförslag fokuserar på att förstärka platsens fysiska tillgänglighet. Badplatsen kan kompletteras med en tillgänglighetsanpassad ramp som diskret integreras i landskapet – inspirerad av lösningen vid 01 Lilla Udden. Träspänger kan föra besökare närmare både gräset och sanden och skapa kontakt med vattnet utan att påverka platsens karaktär negativt. Ett trädäck, bord och bänkar kan tillföra funktion och vila, medan en offentlig toalett vid entrén skulle vara ett enkelt men betydelsefullt tillskott.

För att skapa en visuell och konceptuell koppling till övriga platser i gestaltungsförslag, kan detaljer i rött trä eller element från sjöbodens, bryggan eller fyrens formspråk användas. På så vis blir Rörvik inte bara en punkt på kartan, utan en del av ett större landskapligt narrativ – en sammanhållen berättelse om tillgänglighet, närvaro och respekt för platsen.

Små arkitektoniska ingrepp kan få stor betydelse. Ett framtida gestaltungs mål skulle till och med kunna omfatta en tillgänglig snorkelled där även besökare med särskilda rörelsebehov ges möjlighet att möta havet på nära håll. Ett sådant förslag skulle inte bara öka fysisk tillgänglighet, utan också bidra till djupare förståelse för Kosterhavets Nationalpark.

Fig. 67. Plats 04. Skisser på möjligheter till ett framtida projekt.

Ett helhetsförslag

Nu har jag gått igenom de specifikt utvalda områdena, men som jag nämnde i analysdelen utgör de enskilda platserna delar av en större helhet. Som besökare rör man sig till, från eller vidare mellan platser – därför har jag i helhetsförslaget fokuserat på att knyta samman dem och öka den fysiska tillgängligheten, så att besökare enkelt kan ta sig runt i området.

I helhetsförslaget är den fysiska tillgängligheten i fokus. Genom att använda sig av träspänger som ett centralt gestaltungs-grepp (se fig. 68), möjliggörs fler platser för besökare, samt möjlighet att gå en "runda" istället för att vända och gå tillbaka

Söder om Naturum har en förlängd spång lagts till för att knyta samman Naturum med grusvägen som i sin tur anknyter till 01 Lilla Udden. Från 03 Viken har en träspång placerats över hagmarken i riktning norrut, vilket skapar en tydligare koppling mellan Kilesand och Ekenäs. Eftersom området vid Viken ligger lågt och är särskilt utsatt vid höga vattennivåer eller blötare perioder, lämpar sig en upphöjd spång väl för dessa förhållanden.

Helhetsförslaget lyfter även fram siktlinjer som ett sätt att styra besökarens rörelse och skapa visuella mål. Från Naturums brygga syns 01 Lilla Uddens röda sjöbod. Från 01 Lilla Udden ser man 02 Kikaren, och från vägen är 03 Vikens rastplats synlig.

Alla fyra platser är dessutom synliga från färjan, vilket ger besökare som ännu inte gått i land en första glimt av området – en inbjudan att utforska mer. I relation till naturvägledningens fyra besöksfaser främjar detta både beslutsfasen och ankomstfasen, då det skapar förväntan och en första orientering (Naturvårdsverket, 2019), något som även har varit med som motivering av placering av de fyra förslagsplatserna.

Fig. 68. Karta över helhetsförslaget.

• Snorkelled

04 Rörvik

• • • • • Led, tillgänglighetsanpassad

• • • • • Ekenäs hamn

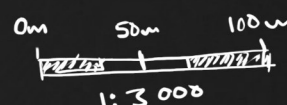
01 Lilla udden

• • • • • Led, stig

02 Kikaren

03 Viken

Kilesand (Bad och hamn)

Framtida led?

I helhetsförslaget (se fig. 68) finns ett markerat område som benämns som "potentiell förbindelse i framtiden", för att återigen tillgängliggöra hade en förbindelse på den platsen skapat en naturlig led mellan Kilesand och Ekenäs. Leden hade varit tillgänglighetsanpassade, och ledt besökaren från strand till strand, genom skog, klippor, hage (se fig. 70) men även förbi naturum och fikaplatsen. Leden hade kopplat till skalan av vattnet låtit besökaren i sekvenser närma sig havet, och den natur som finns vid havets kant.

Ett framtida förslag som kräver mer ingående utredning för att se den reslistiska möjligheten, men en möjlighet som hade med säkerhet lyft de som vill upptäcka Kosteres natur på ett inkluderat sett. Förslaget tar hänsyn till balansen mellan natur med färre ingrepp och naturen som är tillgänglig för alla. Befintliga vägar utnyttjas för fysisk tillgänglighet tillsammans med spångar, samtidigt som stigen runt nästangen (den befintliga stigen) behålls.

Leden ska även vara utrustade med bänkar/sittmöjligheter och offentliga toaletter vid Kilesand och Rörvik.

I fig 69 kan du se hur den leden hade dragits.

Fig. 69. Karta över potentiell led.

Fig. 70. Perspektiv över hur en spång skulle kunna se ut vid hag - och våtmarken.

Kapitel

DISKUSSION OCH REFLEKTION

Tre frågor

- Hur kan naturvägledning gestaltas för att förstärka besökarens känslomässiga koppling till platsen?
- På vilket sätt kan en marin nationalpark göras mer tillgänglig för besökare på land?
- Vilka gestaltningsmetoder kan främja kreativitet och konstnärlighet i landskapsarkitekturen?

Jag har närmat mig dessa frågeställningarna som ställdes i början av arbetet, genom en process som har varit förankrad i platsen själv. Genom att analysera, utforska och reflektera i nära dialog med landskapet, har mina gestaltningsförslag och process vuxit fram som en tolkning av platsens egen karaktär. För mig har arbetet inte handlat om att lägga något ovanpå platsen, utan om att utveckla och förtydliga det som redan finns där.

I detta kapitlet kommer jag att diskutera och reflektera kring frågeställningarna kopplat till gestaltningen, processen och den litteratur och de referenser som har använts, både för utformningen och för metoden.

GESTALTNING

Jag inleder arbetet med känslan av att stå vid strandkanten, hur känslan är tydlig men svår att förklara, jag berättar att det var där min tanke kring projektet startade. Målet med arbetet var att konkretisera den känslan och visuellt formge den på vald plats kopplat till naturvägledning och Kosterhavet. Detta anknyter till Rachel Carsons idéer i *Help your children wonder* (1956), där hon betonar vikten av att **väcka känslomässig förundran i mötet med naturen**. Även Tove Jansson, i *Sommarboken* (1972), sätter ord på detta varsamma betraktande av naturen som något djupt personligt och poetiskt. Schroeder (2021) lyfter i *Vårt hav* relationen mellan plats, minne och berättelse, något jag velat fånga.

Förslaget har växt fram ur en plats-nära process, där analys, utforskande och reflektion samverkat. Efter resultatet ställer jag mig åter igen frågan:

Hur kan naturvägledning gestaltas för att förstärka besökarens känslomässiga koppling till platsen?

För att förstärka besökarens känslomässiga koppling till platsen och stöd av naturvägledning bör platsen utformas med **lyhördhet** för platsens **befintliga karaktär** och **medvetenhet** om människans behov av närvaro och mening. Det handlar inte enbart om att informera, utan om att skapa utrymme för känsla, tolkning och upplevelse, **en slags tyst vägledning som låter besökaren möta naturen på sina egna villkor**.

I samspel med platsen

För en starkare känslomässig koppling till platsen kan samspel med platsen vara en metod. I mitt arbete har jag utgått från platsens egna kvaliteter, topografi, vegetation och människans rörelsemönster som vägledande faktorer i gestaltningen. Detta grepp följer projektets övergripande mål om en utformning som tar hänsyn till ineraktionen mellan plats och besökare.

Detta stämmer överens med Naturvårdsverkets (2020) syn på att arkitekturen ibland bör underordnas platsens logik för att förstärka naturupplevelsen snarare än störa den. Spången på 01 Lilla Udden följer exempelvis ett redan etablerat rörelsemönster, medan pirens lutning anpassats efter terrängen för att sudda ut gränsen mellan land och hav.

Tove Jansson (1972) påminner oss om att *”det är förvånande hur lite man egentligen behöver förändra, för att en plats ska kännas helt främmande.”* Det är en insikt jag burit med mig genom hela projektet. Med små medel, som en kikare vid en utsiktspunkt eller en bänk som bjuder in till vila, kan en varsam vägledning skapas, där platsens egna kvaliteter får tala.

När det kommer till material, form och färg, så blev det en metod för att samspela med platsen. I båda förslagen har jag strävat efter att förhålla mig varsamt till platsens uttryck. Material, färger och former har valts med omsorg för att smälta in i omgivningen. Dee (2001) diskuterar i *Form and Fabric in Landscape Architecture* vikten av att läsa platsens inneboende struktur, dess *”fabric”*, innan man formar den. Det är ett synsätt jag tagit till mig.

Underordna eller överordna naturen?

Att arbeta mot att samspela med naturen, speciellt material, form och färg, ledde det mig till en ny fråga. En fråga som jag har frågat mig själv om och om igen, **om gestaltningen bör underordna eller överordna naturen?** Jag vände mig till Naturvårdsverkets (2007) ritlinjer där de deras slutsats är att det saknas generella rekommendationer för friluftsanläggningar i naturreservat, och att utformningen i stället måste utgå från platsens specifika förutsättningar, och arkitektens intentioner. Jag valde där efter att utforska befintlig design i naturen så som Nasjonale turistveger i Norge där det handlar om att tolka omgivningen och dess formspråk, inte att enbart härma eller att ignorera naturen.

För att utreda frågan ytterligare vänder jag mig åter igen till Torsson (1998) som skriver om gränser, och kontrasten i gränser, samt hur vi människor dras till dessa. För det skapas ändå en gräns mellan det mänskliga byggda och naturen som kan vara tydlig eller difus. Genom kontrasten mellan det byggda och naturen framhävs det vilda och orörda. En tydlig rak träspång som löper genom ett naturområde kan, just genom sin avgränsning, **förstärka upplevelsen** av det omgivande landskapet. Kanske är det gränsen mellan spången, och i detta fall klippan, som gör klippan mer intressant. Kanske är det naturen i kontrast till vindskyddet som gör att vindskyddet uppfattas mer familjärt, tryggt och lockande. Det tydliga och förbestämda skapar en dragningskraft och en nyfikenhet gentemot det andra, i det här fallet naturen.

Kanske är slutsatsen att vi varken borde underordna eller överordna utan att natur och utformning ska samarbeta, lyfta och stärka varandra, som när fönstret förstärker utsidan eller som stenen integrerad i träspången. En del av processen har varit att testa det byggda formspråket, bland annat träspången. (se fig. 71)

Gestaltning som berättar

Gestaltningen fungerar som en berättelse, där varje del bär sin egen stämning, men där det också finns utrymme för besökaren att tolka platsen fritt. 01 Lilla udden hade redan tydliga riktningar och vegetation som skapade en sekvens, så gestaltningens uppgift var att ta vara på det befintliga och förstärka platsen dramaturgi, bland annat genom de fem olika skalorna av vattnet. Det gäller även att gestaltningen lämnar utrymme för mångtydighet som skapar känslomässig förankring, samt utrymme för att bli nyfiekna att upptäcka i det här fallet Kosterhavets nationalpark, vilket betonas som en viktig aspekt av både Cross (2011) och Carson (1956), någor jag kan hålla med om och har försökt att applicera på förslaget.

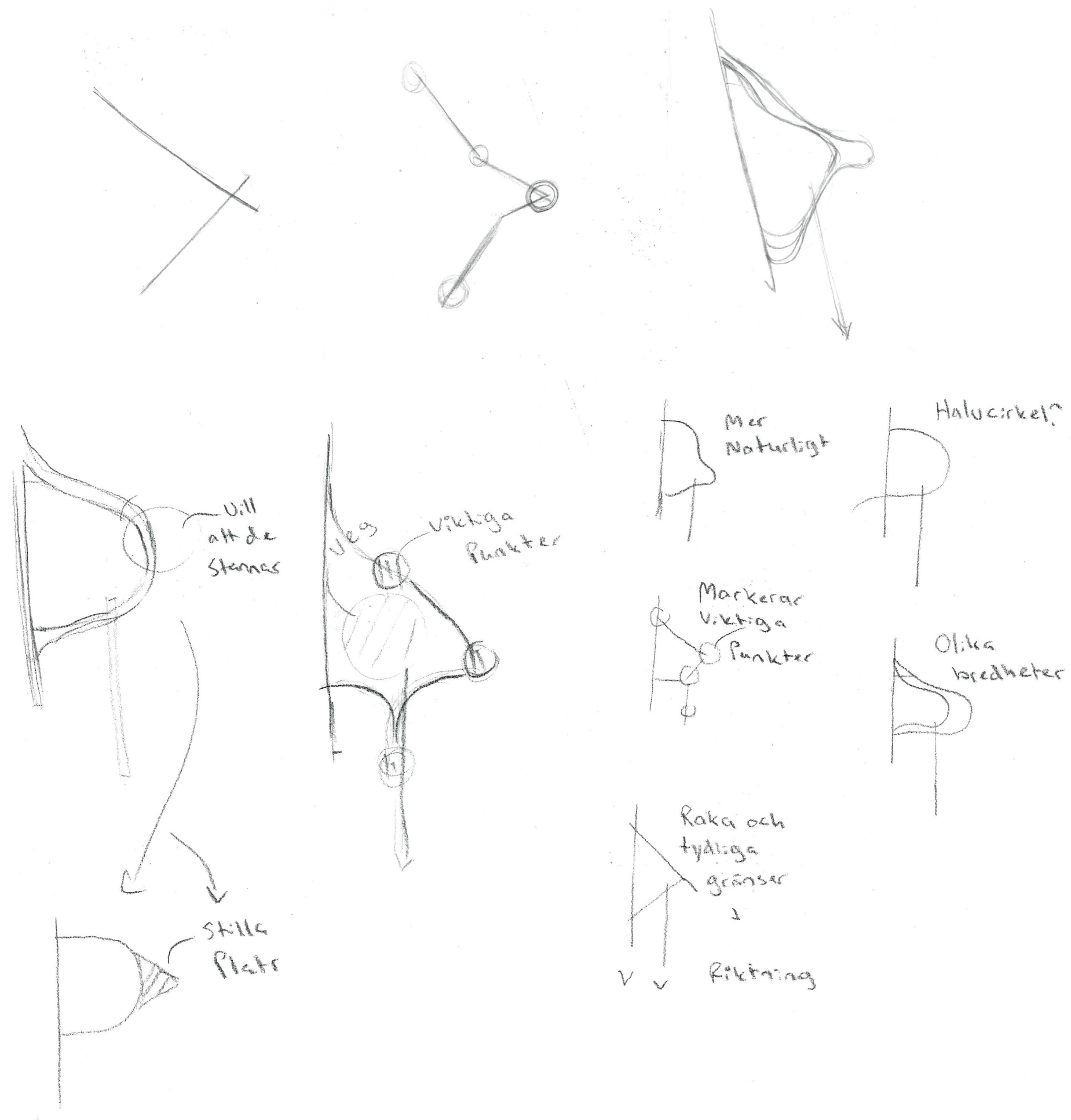

Fig. 71. Skisser från processen av att hitta träspångens formspråk.

Tillgänglighet - Kropp, tanke och plats

Naturvägledning nämner tillgänglighet som en viktig aspekt, och något som man bör sträva efter för att fler ska få möjlighet till naturen.

Hur gör man en marin nationalpark tillgänglig från land?

Det är en fråga som har varit svår att hitta ett entydigt svar på, och fortfarande är. Men som Dee (2001) påpekar, finns det lika många lösningar som det finns designers.

Jag började med att undersöka tillgänglighet och insåg snart att frågan om hur en marin nationalpark kan göras mer tillgänglig från land rymmer mer än bara praktiska lösningar. Tillgänglighet är inte enbart ett tekniskt eller funktionellt begrepp, det är också ett verktyg för att skapa relation mellan människa och plats. Genom att låta naturvägledning ta fysisk form kan besökaren både vägledas och inspireras att upptäcka naturen på sina egna villkor (Naturvårdsverket, 2019). **Det handlar mindre om instruktion och mer om inbjudan**, i det här fallet bjuda in till havet.

Jag insåg att om en besökare ska få uppleva havet från land krävs först och främst fysisk tillgänglighet, vilket det idag var brist på runt om Sydkoster. Träspänger, räcken, rampar, pিরer och sittmöjligheter blev konkreta lösningar på den fysiska tillgängligheten.

Fysisk tillgänglighet

I processen har jag ställt mig frågan: **Vem tillgänglighetsgör jag för? Hur skapar man inkludering?** Jag hamnade vid en punkt där jag behövde definiera användargruppen, och valde att utgå från besökaren som en samlande kategori. Denna grupp rymmer en stor mångfald, vilket ledde till insikten att rummets form och rytm måste erbjuda flera sätt att vara på – att sitta, leka, upptäcka eller bara passera.

I arbetet har jag fått acceptera att tillgänglighet inte alltid är enkel; den rymmer komplexitet och kräver kompromisser, särskilt i känsliga och skyddade miljöer som på Koster. Jag har tvingats balansera mellan att bevara den skyddade naturen och att göra den tillgänglig. Dessa mål kan naturligtvis gå hand i hand, vilket också är naturvägledningens kärna, men det är en balansgång där gränsen ibland är hårfin. Naturvårdsverket (2007, 2019) betonar vikten av att friluftsanordningar görs varsamt, och lyfter fram kontrasten mellan tillgänglighet och orördhet som något som kan fördjupa upplevelsen snarare än urholka den. Det finns alltså ett värde i att besökaren ibland får känna sig liten inför det stora, eller vandra med försiktighet snarare än bekvämlighet.

I slutänden är tillgänglighet inte en lösning, utan en pågående fråga, en fråga jag har svarat på bland annat genom mitt gestaltungsförslag.

Så här i efterhand finns det en del av mig som önskar att jag vågat ta i mer, att inte vara så diplomatisk, utan istället pröva vad som händer om man verkligen försöker tillgängliggöra så mycket som möjligt. Vad hade det kunnat leda till? Under processens gång har även min nyfikenhet för specifika målgruppers behov vuxit. Jag kan inte låta bli att fundera över hur en mer avgränsad målgrupp hade påverkat förutsättningarna för gestaltningen, vilka andra lösningar hade då blivit möjliga?

Nu har jag nämnt den fysiska tillgängligheten, vilket i många fall är en förutsättning till den mentala tillgängligheten (nordiska minsiterrådet, 2019) och jag tänkte fortsätta diskutera den mentala tillgängligheten, den som i början väckte en nyfikenhet i mig, då definitionen var abstrakt och svårfångad.

Mental tillgänglighet

När det gäller mental tillgänglighet valde jag att utgå från **den känsla man kan uppleva vid havet**, vid strandkanten, och hur just den känslan kan skapa en djupare relation eller förståelse för platsen. För att närma mig och definiera den känslan använde jag mig av litteratur, lyrik och musik. Det hjälpte mig att förstå betydelsen av att uppleva havet från olika perspektiv och skalor. Jag tror också att den utforskande processen gav mig, som landskapsarkitekt, en fördjupad mental förståelse och en starkare koppling till havet, något som i sin tur vägledde mina gestaltungsval.

Genom hela processen har Rachel Carson (1951, 1956, 1995) inspirerat till att beaka det kreativa, lekfulla och att beaka vårt inrebarns syn på världen för att fröstå sig på världen, vilket även många andra förespråkar (Dee, 2001; Cross, 2011, Wikberg, 2017). Den mentala tillgängligheten har inspirerats av det lekfulla, och jag då ämnet är abstrakt tänkte jag konkretisera hur jag valde att gestalta den:

- **Möjlighet till att sitta ned och ta in omgivningen, möjlighet till det stilla och lugna.** Exempelvis Sjöboden eller de idéerna kring en framtida gestaltning för 03 Viken där rastplats var i fokus.
- **Arbeta med olika skalor av landskapet**, bland annat främja de olika skalorna av vattnet som det stora blåa havet till strandkanten. Men även skalor av att rama in något längre bort (Sjöboden) till det lilla som att kunna huka sig ned och känna på stenen som sticker upp genom träpången (se s. 56, fig.73). Här arbetar jag med kontrast som nämndes i förrgående sidan.
- Precis som stenen i träspången så vill jag i förslaget **främja en vilja och lust att upptäcka**, genom nyfikenhet, siktlinjer, en tydlighet men även en rum för friare användninga av platser, som “bryggan”.

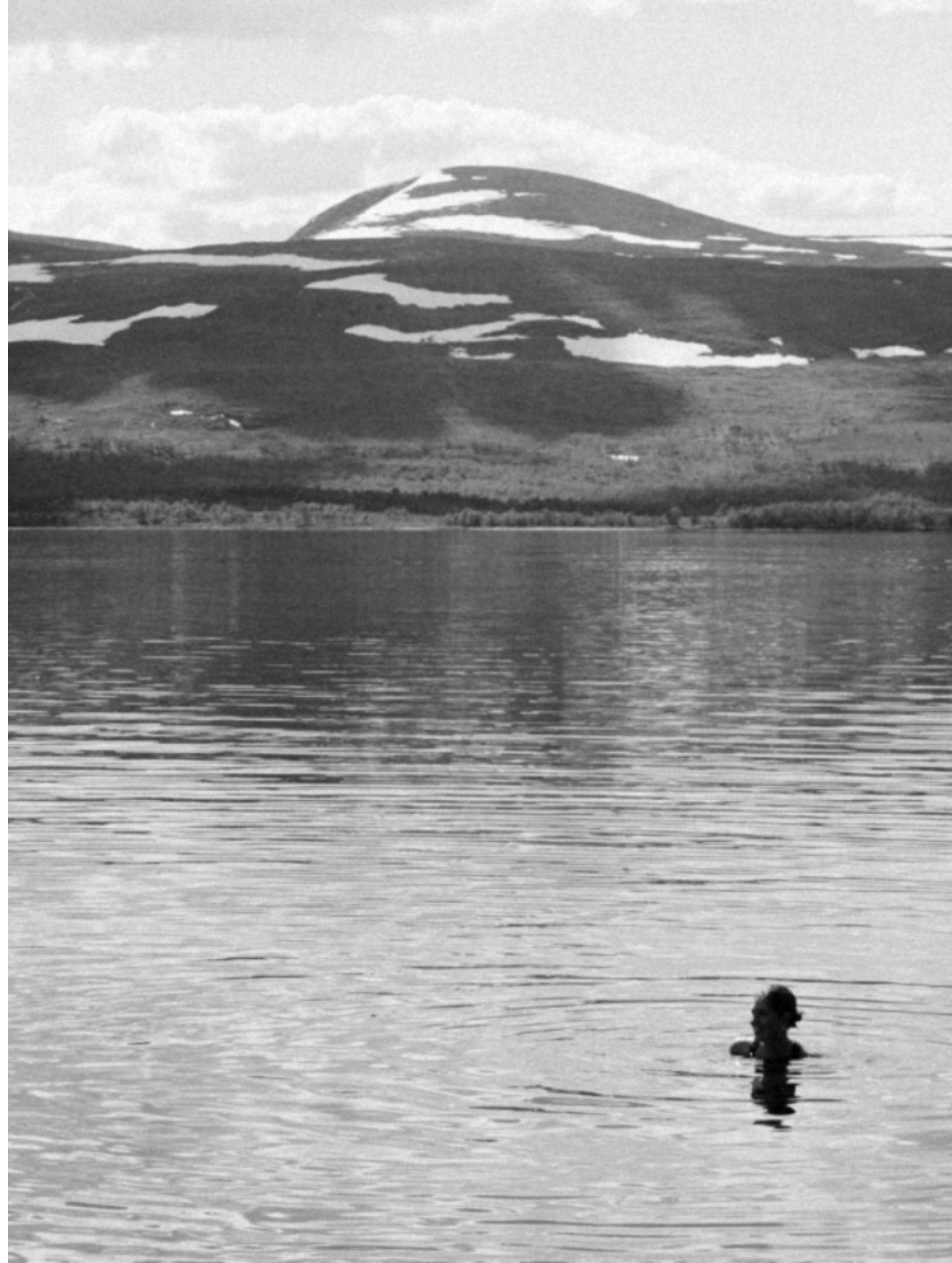
Det handlar om närvaro

Det handlar egentligen inte bara om havet. Det handlar om närvaro.

Efter projektets slut är det just det ordet som stannar kvar hos mig, närvaro. Att gestalta för både människa och natur, att skapa platser där de två kan mötas i ömsesidig respekt. Där inget dominerar, inget trängs undan. En balans, som den man kan ana i den gamla fiskekulturen, där livet levdes nära naturen, med varsamhet och förståelse för dess rytmer.

Under arbetets gång började jag tänka på andra platser där närvaron bor. Det kan vara så enkelt som att få sitta med ryggen mot en solvarm vägg, blunda mot himlen och bara vara, i stället för att söka distraktion i en skärm. Det kan vara möjlighet till kaffe i solen på uteserveringen, eller en vandringsled som bjuder på fler utsiktsplatser än bara en. Jag tänker även på kallbadhuset på Ribban, där bastuns stora fönster ramar in horisonten, och där varje andetag känns som ett möte med något större. På Västra hamnens möjlighet att följa solens gång över dagen, eller på vikten av att, som Malmöbo utan bil, ändå kunna nå grönområden och röra sig fritt genom staden utan att ständigt konfronteras av trafikens brus.

Listan över sådana platser är lång, men kärnan är densamma: Vi människor behöver platser som främjar närvaro, inte bara för en djupare förståelse av havet. Och det är just där landskapsarkitekturen får sin betydelse. Inte bara som form eller funktion, utan som ett verktyg för att skapa rum där vi kan stanna upp, känna, lyssna, och bara få vara, som sittandes på en sten vid strandkanten.

PROCESSEN

Det visade sig att jag under utbildningen inte har lärt mig så mycket om processen som under det här arbetet. Under fyra år har vi på utbildningen pratat om vikten av processen, ett begrepp som ofta väckt frustration, suckar och ifrågasättanden. *“Vad är processen egentligen?”* har varit en återkommande fråga. Utbildningen har ständigt tryckt på hur avgörande den är, och först nu, fyra år senare, förstår jag verkligen vad de menade. De hade rätt.

För mig handlar detta om en slags personlig mognad inom ämnet landskapsarkitekturen, att inse vilken central roll processen spelar, hur rolig och kreativ den faktiskt kan vara, och hur avgörande det är att medvetet välja sin metod. I mitt arbete valde jag en metod som utgick från tre perspektiv:

Det sakliga perspektivet

– Officiella riktlinjer, referensprojekt och forskning.

Det kulturella och symboliska perspektivet

– Skönlitteratur, lyrik, sägner och symbolik kring havet.

Det personliga perspektivet

– Min egen relation, erfarenhet och känsla inför platsen och havet (intuition).

Tillsammans skapar dessa tre perspektiv en bred och inkluderande grund. De ger mig möjlighet att låta de olika synsätten stödja och belysa varandra, vilket i sin tur gör analysen rikare och bilden klarare. Nu efteråt kan jag även utvärdera och reflektera kring processen, och min metod

Vilka gestaltningsmetoder kan främja kreativitet och konstnärlighet i landskapsarkitekturen?

Något som var avgörande var bland annat **dynamiken** mellan faserna, möjligheten till att **utforska och inte begränsa** den utforskande delen utan istället tillåta en stor frihet när det kommer till metoden.

Dynamiken mellan faserna

Tidigt i arbetet sa jag till min handledare att jag har svårt för det iterativa, att jag sällan går tillbaka och omvärderar mina idéer så många gånger som en process egentligen kräver. Min största utmaning blev därför att ge tid åt processen, att våga testa nya vägar och att faktiskt börja om, även när det kändes ovant.

Hur gick det? Så här i efterhand ser jag hur värdefull den iterativa processen har varit. Flera av de lösningar jag slutligen landade hade nog varit svårt att landa i om jag inte hade vågat börja om, tänka om och pröva nya vägar. Jag har insett att processen i sig är avgörande – och att den måste få vara icke-linjär.

Fig. 72. Anslagstavlan som fick bära på alla idéer. Ett sätt för mig att kunna reda ut och förstå sig på problem, möjligheter och lösningar.

Något som hjälpte mig att tänka fritt och brett och testa var en anslagstavla (se fig. 72). Många timmar har jag stått framför den, betraktat, vridit och vänt – och låtit projektet ta form i takt med mina insikter. På anslagstavlan kunde mina idéer och tankar vila medan jag släppte dem och gick vidare, för att ha möjlighet att gå tillbaka.

Ett konkret exempel på hur den iterativa processen och samspelet mellan projektets olika faser har hjälpt mig, är hur min förståelse för projektets skala utvecklades. Jag började i liten skala, med ett begränsat område. Men när jag vågade ta ett steg tillbaka från min ursprungliga idé och se arbetet med nya ögon, vidgades perspektivet – tills projektet tillfälligt omfattade hela Kosterhavets nationalpark. Slutligen valde jag att avgränsa mig till den västra sidan av Sydkoster, men att våga tänka stort först blev helt avgörande. Det är en lärdom jag kommer att bära med mig vidare.

Att tillfälligt vidga ramen har även varit en hjälp när jag kört fast. Om jag exempelvis inte visste var ett vindskydd borde placeras, provade jag att placera det på flera platser – för att därefter avgränsa mig. Samma metod använde jag för idéer: jag började i det storslagna eller orealistiska, och skalade sedan ned till något genomförbart. Denna strategi, att börja brett för att sedan fokusera, beskrivs som ett sätt att främja kreativitet inom designprocessen (Cross, 2011). Det handlar inte bara om att hitta en lösning, utan om att skapa förutsättningar för de bästa lösningarna att växa fram.

I efterhand ser jag att det finns potential att fortsätta utveckla detta arbetssätt. Att stärka den kreativa processen genom att växla mellan det stora och det lilla, mellan utforskande och avgränsning, är något jag vill ta med mig och fördjupa i framtida projekt..

Ett ytterligare exempel är modellbygget. Modeller gjordes av kartong (skala 1:50). Alla modeller är baserade på sjöboden där olika delar har tagits isär och sedan limmats ihop. Massvis med modeller byggdes där utformningen utforskade olika möjligheter till en konstruktion av sjöboden. Se fig. 73 - 82.

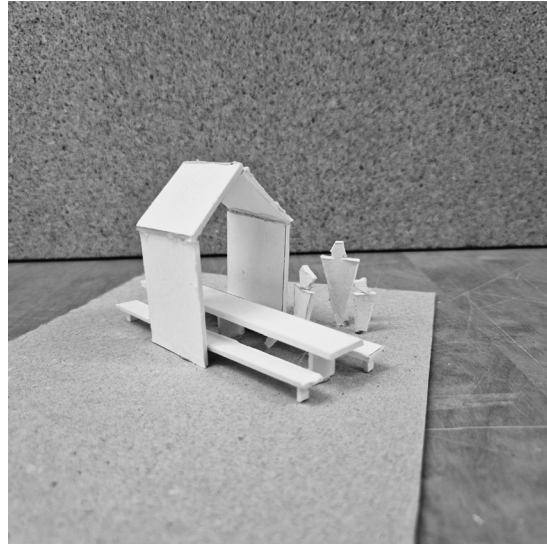

Fig. 73. Rastplats med bord och bänk.

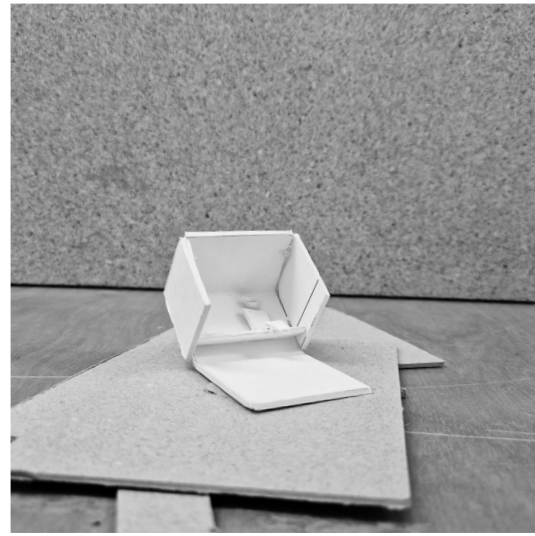

Fig. 74. Lutande soffa.

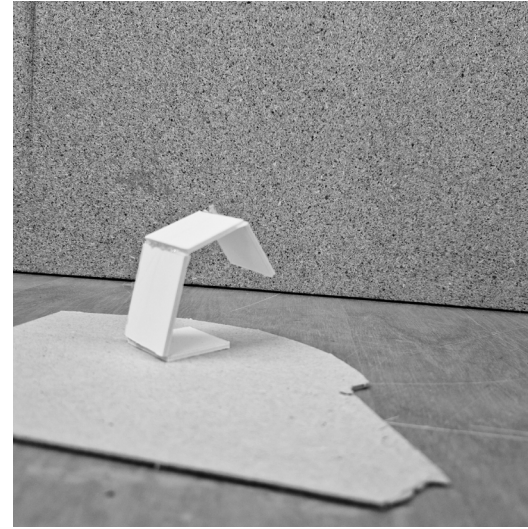

Fig. 75. Sjöboden faller.

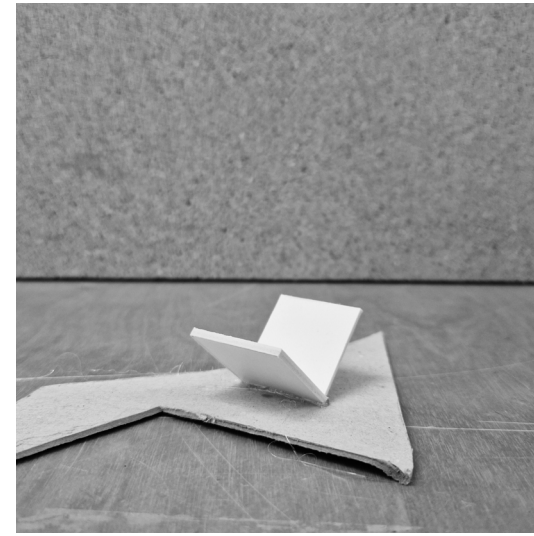

Fig. 76. Sjöbodens tak, en plats för vila eller lek.

Fig. 77. Sjöbodens tak dras isär.

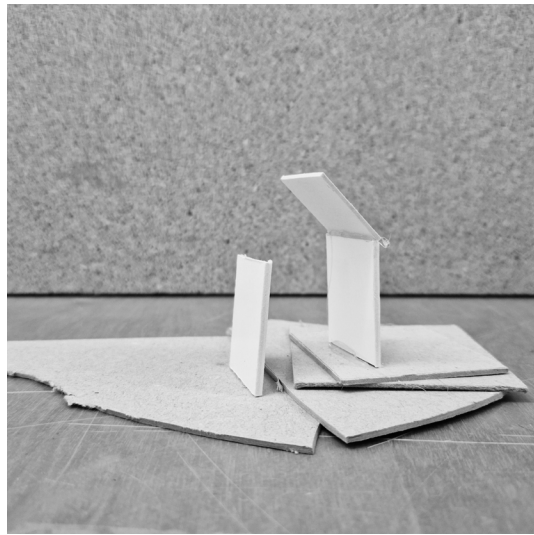

Fig. 78. Konstruktion i olika nivåer.

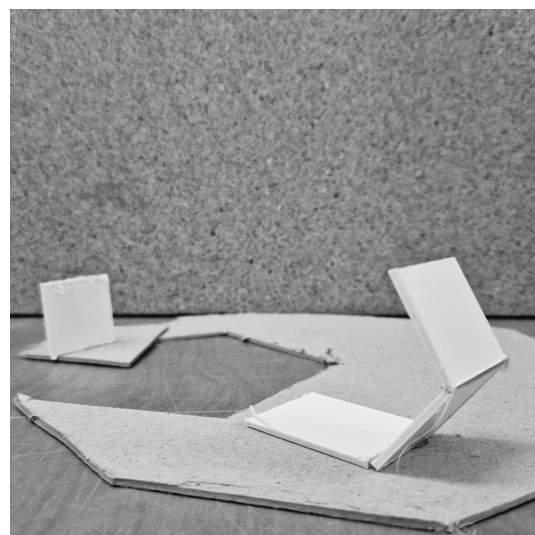

Fig. 79. Utspridda delar.

Fig. 80. Konstruktion i olika nivåer, i form av sjöboden.

Fig. 81. Kikaren (vilket utvecklades till ett förslag).

Fig. 82. Träspång och sjöbodens väggar förskjutna (vilket utvecklades till ett förslag).

Det var svårt i stunden, men ett förhållningssätt jag tror många kreativa yrkesutövare kan ha nytta av att träna på. Det är ett tydligt exempel på hur mina idéer förändrades under processens gång.

Nu efteråt så har jag släppt föreställningen om att den första idén måste vara den bästa. Det är lätt att fastna där, men poängen med en process är ju att idéer ska utvecklas. Och det gjorde de flera gånger om. Även om det övergripande konceptet till slut liknade min första idé, så förändrades detaljer, angreppssätt och förståelse längs vägen. Vad bidrog till det? Framför allt dialog, både med min handledare och med naturum. Det gav nya perspektiv. Att sitta själv i veckor gör att tankarna lätt snurrar inåt, så samtal blev viktiga för att öppna upp och se nytt. Nu i efterhand så tror jag att mer dialoger inte hade varit negativt.

Men jag märkte också att idéerna förändrades när jag inte aktivt tänkte på projektet. När jag till exempel bastade, satt tyst på bussen eller tränade, så “marinerades” tankarna. Det påminner om hur hjärnan bearbetar intryck under sömnen, jag tror kreativt arbete behöver den typen av vilotid också.

Slutligen var det avgörande att jag gav mig själv tid att verkligen utforska, utan att på förhand ha bestämt exakt vad jag skulle hitta. När jag var öppen för inspiration från oväntade håll, i samtal med en vän, i en bok som inte handlade om havet, eller till och med i matbutiken – så fångade jag upp idéer som visade sig passa perfekt i projektet. Med ett brett synfält fångar man mer.

Betydelsen av att få utforska innan utforma

Den utforskande delen av projektet har varit avgörande, inte minst för att förstå hur känsla och intuition kan påverka formgivning. Redan tidigt fastnade jag för upplevelsen av att stå vid havets kant. Det var en stark men svårfångad känsla som jag inte riktigt kunde formulera. Genom den utforskande fasen fick jag syn på den, tolka den och relatera till den ur olika perspektiv.

Som någon som inte är uppvuxen nära havet var det viktigt för mig att närma mig platsen genom upplevelsebaserade och kulturella uttryck. Litteratur blev ett sätt att förstå, med verk som Tove Janssons Sommarboken (1972) och Edith Södergrans (1916) dikter som fångar stämningar och känslor bortom det beskrivbara. De gav mig en emotionell ingång till landskapet och formade min förståelse av vad platsen borde förmedla.

Den här delen av processen motiverade också mitt gestaltungsgrepp, att besökaren inte bara ska ta del av platsen faktamässigt, utan också känslomässigt. Det emotionella mötet med havet blev en bärande tanke i projektet.

Efter detta projekt kommer jag alltid att ge plats för en utforskande fas, där det finns utrymme för nyfikenhet och oväntade intryck. Det kan handla om allt från en sjörapport till en kommentar från en vän, sådant som kanske inte ger en konkret idé, men som bygger upp en undermedveten förståelse. Precis som Wikberg (2017) lyfter: den kreativa processen formas ofta av subtila intryck som vi kanske inte ens märker i stunden, men som påverkar våra val längs vägen.

Kritisk reflektion

Hade jag kunnat göra något annorlunda? Det finns säkert många saker man hade kunnat göra annorlunda.

Jag har redan nämnt att jag i efterhand känner att mitt gestaltungsförslag hade kunnat ta ut svängarna mer – att jag önskar att jag vågat utmana omgivningen lite. Nu har jag arbetat med platsen varsamt, försökt undvika drastiska inslag. Men vad hade hänt om jag faktiskt gjort det? Kunde en gigantisk staty ha haft samma inverkan på besökarens upplevelse som min mer sparsmakade gestaltning?

Jag lämnas med en känsla av att vilja våga mer, att skrika lite högre. Att utmana mig själv i att verkligen balansera mellan naturen och det byggda – att hitta fram till den där hårfina gränsen. Det skulle jag vilja testa..

Jag funderar också över min egen subjektivitet – kanske har mitt perspektiv påverkat utformningen av projektet mer än jag först insåg? Gestaltungsförslaget präglas av små ingrepp och ett respektfullt, varsamt förhållningssätt till den omgivande naturen. Kanske bottnar detta i mitt eget starka intresse för naturen, särskilt den orörda. Det kan ses som något positivt, men också som något som riskerar att hämma en mer utmanande gestaltning. Om jag inte haft den relation jag har till naturen – hur hade då mitt förslag sett ut?

Om jag tänker ännu en gång på vad jag hade kunnat gjort annorlunda så ser jag framför mig en hel del, många frågor som har vuxit fram under processen som jag hade kunnat fokusera mer på, men det handlar också om avgränsning. I det här fallet så känner jag så, jag har avslutat mitt projekt med en erfarenhet rikare, gestaltungsförslag rikare samt tankar och idéer för projekt i framtiden. Jag hade gärna velat fortsätta utforska den kreativa processen bland annat, något som jag säkerligen kommer utforska hela livet.

NÅGRA AVSLUTANDE ORD

Jag avslutar det här arbetet med både stolthet och tacksamhet.

Efter många veckors arbete lämnar jag nu projektet bakom mig, med en ny och djupare relation till havet. Fiskar tycker jag fortfarande är lite läskiga, och havet känns ibland fortfarande för stort. Men nu bär jag på en nyfikenhet, en ömsesidig respekt, och en vilja att fortsätta upptäcka och värna om det stora blå. Det som fanns långt innan oss, och som kommer att finnas långt efter oss, om vi ser till att ta hand om det.

Kanske är det just detta som är det verkliga resultatet av arbetet: det jag ville att besökarna till Kosterhavets nationalpark skulle få uppleva, har jag också till viss del själv upplevt under arbetet. Kanske känner du som läsare något liknande.

Jag slutför även detta projekt i samband med att jag avslutar en period av snart fem års studier. Genom det här arbetet har jag fått insikt i allt jag har lärt mig, och jag har blivit tryggare i min roll som landskapsarkitekt, speciellt i min process. I början av arbetet läste jag åter några av de böcker jag hade i år 1, bland annat Catherine Dee (2001), och insåg hur mycket mitt sätt att se på världen har förändrats.

Jag ser på världen lite vackrare nu än för fem år sedan. Jag uppskattar varje träd i staden och blir glad av varje blomma. Jag njuter av stadens puls, men ser också möjligheten i en tråkig, hårdgjord yta. Jag har lärt mig att se världen med andras ögon, och fått fler filter att färgsätta världen med.

Nu, efter fem år, ser jag fram emot att bidra med det jag har lärt mig, att göra världen lite vackrare och trevligare, oavsett om det handlar om små ingrepp på Koster eller stora projekt i en kommun.

Sammanfattning

Mitt examensarbete syftar till att undersöka en utforskande metod och presentera ett gestaltungsförslag som resultat från den metoden där interaktiv, sensoriskt och kreativitet är ledord. Mitt resultat visar konkret:

- Hur fysisk och mental tillgänglighet inom naturvägledning kan främjas genom utformning.
- Hur man kan arbeta med gestaltning i redan befintlig/skyddad natur.
- En sensoriskmetod för att främja en arkitekts kreativitet men även förslagets möjlighet till sensoriska inslag, som i sin tur kan främja användargruppens känslomässiga uppfattning av platsen.

Mitt examensarbete hoppas kunna inspirera framtida projekt inom liknande ämne, och jag hoppas även att du som har läst har fått reflekterat och inspirerats. Och som Devid Attenbourg sa "*If we save the sea, we save the world*", så är det några viktiga ord som vi borde ta med oss.

Referenser

Böcker

- Appleton, J. (1975). The Experience of Landscape. Wiley.
- Carson, R. (1951). The Sea Around Us. Oxford University.
- Carson, R., 1956. Help your children wonder. Ohio: Woman's home companion.
- Carson, R., 1995. Havet. Stockholm: Tidens Förlag.
- Cross, N., 2011. Design Thinking. Macmillan Distribution.
- Dee, C., 2001. Form and Fabric in Landscape Architecture. Taylor Francis Ltd
- Hasslöf, O., 1977. Lokaltradition och centraldirigering i kustbebyggelse.
Göteborg: Centrum för byggnadskultur i västra Sverige
- Jansson, T., 1965. Pappan och havet. Helsingfors: Schildts bokförlag.
- Jansson, T., 1972. Sommarboken. Helsingfors: Förlaget M
- Lind, H. (2002). Sjöbodan och magasin i Bohuslän. Stockholm: Byggförlag
- Rietz, M. (2022). Svenska fyrar: Malören till Nordkoster. Bokförlaget Max Ström.
- Södergran, E. (1916). Dikter. Modernista (2022)
- Torsson, B. (1998). *Anlete anblick ANKOMST*. Utblick landskap Nr 2-1998. Alnarp.
- Tuan, Y.-F. (1977). Space and Place: The Perspective of Experience.
University of Minnesota Press.
- Wikberg N, Å., Ericson, Å., Törlind, P. (2017). Design process och metod.

Elektroniska källor

- Boverket, 2020. Bryggor och strandskydd – vad gäller? Boverket. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/strandskydd/bryggor/>. Hämtad: 06/05/25.
- Framing views, u.å. Framing Views. Tillgänglig: <https://faculty.fiu.edu/~readg/PhilaBook/ChapterPDFsDec06/4Frame15Dec06.pdf>. Hämtad: 02/04/25
- Naturvårdsverket. (2005). Landmiljöer i kust och skärgård. Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1640171/FULLTEXT01.pdf>. Hämtad: 22/02/25

- Naturvårdsverket. (2007). Friluftsanordningar. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/publikationer-pdf/1200/978-91-620-1257-6.pdf>. Hämtad: 21/02/25
- Naturvårdsverket. (2018). Naturvägledning i natur - och kulturområden. Rapport: 6562. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/4a438a/globalassets/media/publikationer-pdf/6800/978-91-620-6846-2.pdf>. Hämtad: 17/2/25.
- Naturvårdsverket. (2019). Tillgängliga natur- och kulturområden. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/4ac239/globalassets/media/publikationer-pdf/6500/978-91-620-6562-1.pdf>. Hämtad: 21/02/25
- Naturvårdsverket. (2024). Strandskydd – så fungerar det. Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/skyddad-natur/olika-former-av-naturskydd/strandskydd/>. Hämtad: 25/02/25
- Nordiska ministerrådet. (2019). Naturvägledning i Norden. Tillgänglig: <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:1362567/FULLTEXT05.pdf>. Hämtad: 17/2/25
- Schibbye, B., Pålsson, Y. (2001). Landskap i fokus. Tillgänglig: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1234671/FULLTEXT01.pdf>. Hämtad: 25/01/20
- Svenskt Trä. (2025). Bra att veta om trä. Tillgänglig: <https://www.byggbeskrivningar.se/pdf/Broschyr-Bra%20att%20veta%20om%20tr%C3%A4-SvensktTr%C3%A4-Bbyggbeskrivningar.ashx?File=8757&Doc=Broschyr&cid=103>. Hämtad: 9/4/25

Hemsidor

- Barometern, 2005. En historia att vara rädd om. [online] Barometern. Tillgänglig: <https://www.barometern.se/artikel/en-historia-att-vara-radd-om/>. Hämtad: 20/1/25
- Bohusläns museum, 2018. Bryggor, bodar och båtar: Maritim kultur i Bohuslän.
- Bohusläns museum. Tillgänglig: <https://www.bohuslansmuseum.se>. Hämtad: 06/05/25
- Deezen, 2022. Parc de la Villette is a key deconstructivist project says Bernard Tschumi. Tillgänglig: <https://www.dezeen.com/2022/05/05/parc-de-la-villette-deconstructivism-bernard-tschumi/>. Hämtad: 14/03/25

Dolle (u.å.) Träsorтер för i-CLiPS system. Tillgänglig: <https://www.dolle.se/i-clips/traesorter>
Hämtad: 05/07/25

FN (2006). Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
New York: Förenta Nationerna. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/departementsserien-och-promemorior/2008/04/ds-200823/>. Hämtad: 12/02/25

Schroeder, K., 2021. Vårt hav: Under ytan med Tove Jansson. Förlaget. Tillgänglig på:
6/5/25<https://forlaget.com/varhav-under-ytan-med-tove-jansson/>. Hämtad: 22/04/25

Sjöfartsverket, 2023. Båkar och dagmärken. Sjöfartsverket. Tillgänglig: <https://www.sjofartsverket.se/sv/tjanster/sjokort-och-navigation/bakar-och-dagmarken/>
Hämtad: 5/04/25

Skagerrakskapare. (u.å). Folktro och sägner. [online] Skagerrakskapare. Tillgänglig på:
<https://www.skagerrakskapare.se/din-historia/folktro-och-sagner/>. Hämtad: 22/04/25

Tekniska museet, (2021). Fyren. Tillgänglig: <https://www.tekniskamuseet.se/lar-dig-mer/100-innovationer/fyren/>. Hämtad: 10/2/2025

White Arkitekter (u.å.). Naturum Kosterhavet. Tillgänglig: <https://whitearkitekter.com/se/projekt/naturum-kosterhavet/>. Hämtad: 23/1/25

Musik och film

Den lilla sjöjungfrun (1989). Regisserad av R. Clements och J. Musker. USA: Walt Disney Pictures. Svenskt tal.

Lundell, U. (1982). När jag kysser havet. Kär och galen. Stockholm.

Ocean: With David Attenborough. (2025). Regi: Toby Nowlan.

Kartmaterial

Lantmäteriet, 2019. Höjddata +2 Grid. [Karta] Gävle: Lantmäteriet.

Bilder

Fotoakuten, u.å. Sjöboden. [foto] Tillgänglig på: https://www.fotoakuten.se/gratisbilder_foto-3643.html

Wikimedia Commons, 2017. Canal @ La Villette @ Paris (33091237904).

Tillgänglig på: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Canal_@_La_Villette_@_Paris_%2833091237904%29.jpg [Hämtad 22 april 2025].

Wikimedia Commons, 2012. RRA Selvika Havøysund-34©Jiri Havran-Statens vegvesen.

Bild. Tillgänglig på: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:RRA_Selvika_Havøysund-34%C2%A9Jiri_Havran-Statens_vegvesen.jpg

Inmediahk (Flickr), 2018. Tove Jansson. [foto] Tillgänglig på: <https://www.flickr.com/photos/inmediahk/39739064042>

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

- ☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.
- ☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Moa Göransson

Examensarbete 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Landskapsarkitektprogrammet
Alnarp, 2025